

An abstract painting on a dark background. On the left, a child's profile is depicted in profile, facing right. The child has spiky, reddish-brown hair. The face is rendered in shades of white, pink, and blue. The child is wearing a yellow and white garment. The background is dark with some white and yellow brushstrokes. The text is on the right side of the image.

Čenkovej
deti

Fraňo
Kráľ

66-017-80
14 Kčs 17,—

Mladé letá

Čenkovej deti

Čenkovej deti

**Fraňo
Kráľ**

Bratislava
1980

Schválené ako základné čítanie pre 6. ročník ZDŠ podľa
oznámenia Povereníctva SNR školstvo vo vestníku MŠ a MKI zo
dňa 10. apríla 1968.

Ilustroval Štefan Cpin

Upravil Dušan Šulc

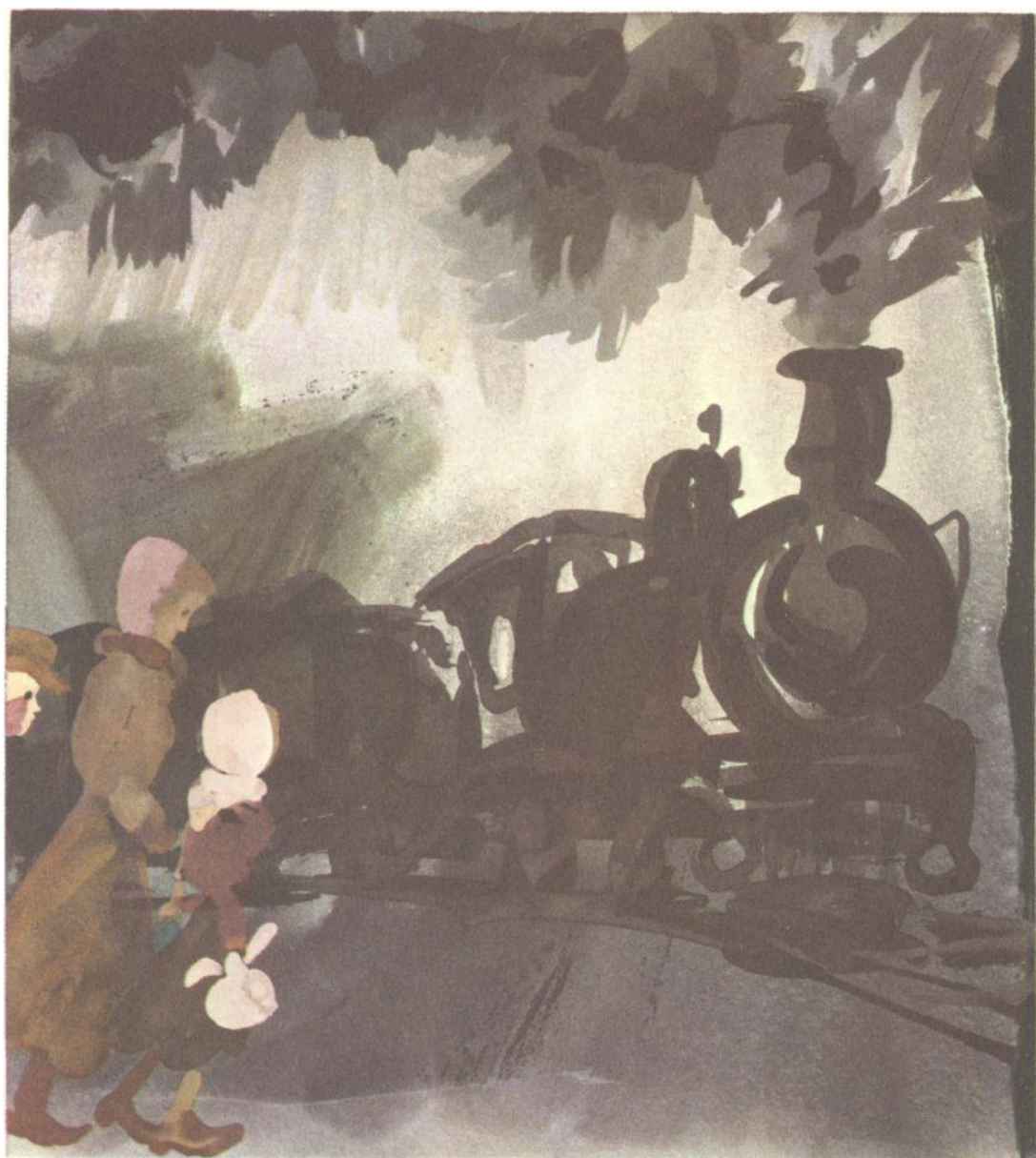
© Fraňo Kráľ 1956

Illustrations © Štefan Cpin 1971

Od matky do sveta

Rozprávka pri jazierku

ZAČNIME VEČEROM. Tiene súmraku pochovávajú práve obrysy tatranských grúňov. Sypú sa do údolí, valia sa na les a nebyť plameňov blčiacej vatry, sotva by sme už videli miesto, na ktorom sa chceme zoznámiť s Miškom, Hankou, Paľkom, Evičkou a s ich matkou Zuzanou Čenkovou.

Je to rozprávkové zákutie v lesnej húštine. Ned'aleko Tatranskej Lomnice smerom na Smokovec odbočuje od Cesty slobody na juh skromný chodníček, ktorý nás ta zavedie: keď sa ním pustíme, zamoce nás najprv do niekoľkých zákrut v síhline popri žblnkotajúcej bystrinke. No sotva urobíme tristo krokov, chodník nám doslúži. Pred očami zredne les, zaligoce sa hladina tmavého jazierka a z úbočia za jazierkom zafl'ochne na nás ošumelá pivnica.

Pred pivnicou zápasia práve plamene ohňa s tmou nastávajúcej noci. Na pažiti okolo vatry hoví si rodina Čenkovcov. Na pahrebe v hlinenom hrnci blboce dovárajúca sa plávková polievka a na

ražňoch sa zviňajú škrvčiace hríby. To sa pripravuje večera pre päť hladných žalúdkov.

Je čarovný večer jedného z dní, aké máva koniec leta. Křkavá žaba odrieka na jazierku posledné slová svojich uspávajúcich otčenášov a les sa prepadá v tichu. To je čas rozprávok. A pretože život Čenkovej detí je tvrdý a že ich mladosť nepozná čary, začína Zuzana Čenková rozprávať rozprávku ozajstnú. «Hej, deti. Len pred nedávnom, pred krátkym polrokom, žil ešte v neďalekej hájovni hájnik so ženou a štyrmi deťmi. Bol to dobrý človek. Mal svoju rodinu veľmi rád. Lopotil sa od rána do noci, len aby ju čo najlepšie uživil. Vykonával svedomite svoju službu a pracoval hodne i okrem toho, lebo služba len veľmi málo vynášala. Zaručovala mu byt v hájovni, smel si nabrat' v lese dreva, koľko pre svoju domácnosť spotreboval, a mohol si chovať kravu na tráve, čo rastie v priekopách popri ceste. To bolo všetko. Za to však bol mnoho povinný. Musel sa starať o les. Strážiť lesné ovocie. Chrániť zverinu. Zakladať pre ňu soliská po horách a vykopávať studničky. A popri iných ešte ťažších povinnostiach musel byť každú chvíľu pripravený za honca na poľovačku. A to bývalo často. Či v zime, či v lete; či v čase, či v nečase. Keď si páni z dlhej chvíle zmysleli na hon, už musel byť pripravený. Bolo to ukrutné. A najukrutnejšie v poslednú zimu, keď ho štváli niekoľko dní nepretržite, až padol skrehnutý a vysilený. Následok bol zápal pľúc, prudká horúčka a o niekoľko dní potom smrť.

Hej, dobre nám bolo, kým žil! Hoc bieda bola, hoc nedostatkov bolo i vtedy dosť, predsa to len nebolo také zlé ako teraz. No sotva dodýchal náš dobrý otec, pristáhoval sa do hájovne nový hájnik a my, žobráci, pretože si otec vraj sám zavinil smrť, museli sme zviazať uzlíček a ísť. Ešte aspoň, že ten nový hájnik má kus srdca a že nám dovolí na povalôčke tejto opustenej pivnice cez leto bývať! Že môžeme sa tu aspoň na noc ako lesná zver do svojho brloha utiahnuť! Hej, spokojní sme aj s tým! Ja chodievam do hotelov schody drhnúť a dostanem kuchynských odpadkov, že obedujeme ako grófi; vy zasa beháte lesom, zbierate raždie a huby, že nám môžu závidieť naše večere a večery všetky rozmazané pánčatá niekde na pohovkách, ktoré o takýchto čarovných dobrodružstvách len pri

rozprávkach snívajú. Ale nepôjde nám to už tak dlho. S miznúcim letom mizne i panstvo z letovísk a ja mám zo dňa na deň väčšiu obavu, že už nebude pre mňa dost' roboty v hoteloch. S miznúcim letom stráca sa i množstvo lesných plodov a vy zo dňa na deň navraciate sa s prázdnejším košíčkom. Čo bude s nami naďalej? Kde sa uchýlime na zimu? Kto sa postará o nás? Naše remeslá nás zakrátko neuživí. Musíme sa obhliadnuť po iných. Naučiť sa... Čomu? Kradnúť? Žobrať? Dobre, budeme sa učiť žobrať! Paľko, ty zajtra skúsiš. Postavíš sa hneď ráno k ceste a budeš prosiť. Hádam sa zmilujú nad tebou. Si malý, dobrý a pekný chlapček. A teraz poďme spať. Polievku a hríby ste pojedli. Dobre. Dobrú noc...»

Ozajstná rozprávka prechádza do skutočnosti. Z vaty poletujú posledné iskričky. Strecha pivnice sa škerí rozzeveným otvorom na povalôčku. Tam líha na handrách päť ľudí. Päť božích obrazov. Päť slobodných občanov. Päť žobrákov. Päť výkričníkov do tupých svedomí. Päť otáznikov budúcnosti. –

Dobrú noc...

Roztomilý chlapec

ŠÍPKOVÉ RUŽE kúpu sa v pramienkoch rannej rosy. Nad lesom víta vták východ slnka. Na lešenia novostavieb vystupujú nezrelí chlapci a dievčatá s prvými nošami malty. Z hotelov uberajú sa páni, panie a buldogy do parkov na ranné prechádzky. A v priekope pri ceste skromne žobre štvorročný Paľko: «Pjosím kojunu...»

A samá nespokojnosť... Šípkové ruže chceli by viac lupienkov, aby sa vyrovnali ružiam záhradným. Vták túži po krajšom hlase, aby ešte viac očaroval. Chlapci a dievčatá stenú pod ťarchou noši. Dámam a pánom protiví sa Paľkovo žobranie. Buldogy nenávidia zlaté retiazky. A Paľko svoj hlad. «Pjosím kojunu... pjosím. Som hjadný...»

«Ejha, a to je veru veľký pán, ten malý žobráčik! On chce len koruny! A nebol by ti dobrý takto i šestáčik?»

«Pjosím šestáčik... pjosím...»

«No, dám ti ho, keď budem mať drobné,» povie láskavý pán a poberá sa za svojou družinou.

«Pjosím šestáčik... pjosím...»

«Šestáčikov nemáme. Ale ak si hladný, dáme ti chleba a salámy. Chceš?» «Pjosím chleba, pjosím salámy, hjadný som...»

A Paľko drží v rukách okruštek a veselo zahryzuje. Okolo neho stojí kruh invalidov, ktorí sú tu v sanatóriu v neďalekých Tatranských Matliaroch na liečení. Liečia sa z tuberkulózy, ktorú im spôsobila vojna. Každý z nich drží v ruke balíček chleba a salámy, čo práve dostali v jedálni pri raňajkách na predobed.

«Máš mamičku?»

Paľko prikyvuje hlavou, lebo pre plné ústa nemôže hovoriť.

«A máš aj bratov a sestry?»

Paľko zas prikyvuje.

Invalidi pozerajú jeden na druhého. Sem-tam zaleskne sa oko a zradná slza stečie tvárou. Hádajú spomínajú na svoje biedne deti doma, ktoré tiež hladujú. «A otca máš?»

Paľko vrtí záporne hlavou.

Tu pristupujú invalidi jeden po druhom a každý skladá svoj balíček chleba a salámy do Paľkovho náručia. Chlapec sa blažene usmieva. Už má plné náručie.

Už viac ani neunesie...

«Tak,» a invalidi so sklonenými hlavami odchádzajú.

«Ej, ej, ej, ej,!!» poskakuje si Paľko s nákladom a ponáhl'a sa chodníčkom popri ceste domov, do pivnice.

«Áno, manžel môj drahý, toho chрта mi musíš kúpiť! Ved' si len spomeň, ako krásne to bývalo na prechádzkach, kým nám chudáčik Frico žil! Aké milé to bolo zvieratko a aké vďačné stvorenie! Len čo si naň pomyslím, slzy sa mi tisnú do očí. Musím mať zaň náhradu!»

«Ale, miláčik môj, ved' vieš, že by som ti vďačne urobil po vôli, keby som sa zas neobával ľudských rečí. Pováž len, čo by na to povedali moji robotníci, ktorým sa každú chvíľu vyhováram, že mám i ja biedu. Čo by si o nás pomysleli, keby sme chovali chrtý a angorské mačky, zatiaľ čo ich deti hladujú?» «Ale daj mi s tým pokoj! Čo ma je po ich povedačkách?»

«No, nie tak, žienka. Viem, že ti je smutno v živote, že nemáme deti. Ved' i mne, čím viac starnem, tým viac chýba nejaký ten synček alebo dcéruška. Ale pozri, čo keby sme si vzali za svoje niektoré z osirených alebo opustených deťúreniec?»

«Nejaké usmrkanča, ufúľanča, zasoplenča špinavé, nie?»

«Nie, ved' niektoré deti sú i pekné, keď sa umyjú. Aha, hľaď len, i tu ide oproti nám krásny rusovlasý parobček. Len pozri, pozri, aký je roztomilý s tým svojím bremenom!»

«No, ten by sa mi páčil! Kúpiš mi ho?»

A Paľkovi zastupuje chodník pán továrnik so svojou paňou...

«Jaj, už nevjazdem!»

«A kde sa ponáhľaš, chlapče?»

«Domov.»

«A čiže si?»

«Náš.»

«No hej, ale ako ťa volajú?»

«Pajko.»

«A tvojho otecka?»

«Tí umjeji.»

«Umrel? Hm. A kde býva mamička?»

«Tam,» ukazuje Paľko do lesa smerom na pivnicu.

«Ale ved' tam niet nijakého domu!» A pána továrníka začína vec viac a viac zaujímať. «Vezmeš nás so sebou domov?»

«Hej, jen si tjochu oddýchnem.»

Pán sa usmieva a usmieva sa i pani. Pomáhajú Paľkovi zbierať balíčky zo zeme, ukladajú mu ich zas do náručia a už sa aj uberajú zákrutami chodníčka popri bystrinke za Paľkom k jeho domovu.

«Tu je bajinka, skočte, takto!» ukazuje Paľko a poučuje svojich hostí.

«Ten je roztomilý! Kúpiš mi ho? Kúpiš? Oj, kúp, kúp, ja sa budem s ním hrať ako s mačiatkom! Nechcem už chrta, aj angorské mačky môžeš popredať, len mi toho chlapčeka kúp!» šepká manželovi roztúžená pani továrnička...

«No, už sme doma,» zastavuje sa Paľko pred pivnicou a zosýpa náklad na zem. «Ako? Tu? Vari tu len nebývate?...»

«Ba veju, tu. Tu bývame. Aj mama, aj Miško, aj Hanka, aj majú Evička, aj ja.»

«Ale, ale...» jachcú zarazení Paľkovi hostia. «No, a kde máš mamičku? Zavolaj ju!»

«Nie sú doma. Pjídu jen na obed. Išji do hoteja schody djhnúť.»

Dáma sa díva na hodinky. «Je pol jedenástej. Mohli by sme počkať.»

«Dobre. Zatiaľ si prezrieme toto čarovné zákutie.»

«Paľko, neukázal by si nám, kde spávate?»

«Ba hej. Tuto,» ukazuje Paľko od strechy pivnice roztvorenými dvierkami na štíte.

«A to si ani nezamykáte – či – či – áno – áno – načo by ste zamykali, veď na tú hromádku sena a handár sa iste nikto neulakomí...»

Naraz počuť z lesa detský krik a plač.

«Čo to?»

«To náš Miško a Hanka a Evička sa navjacajú z hoji,» vysvetľuje Paľko, podskočí, a už je medzi stromami v ústrety svojim súrodencom.

Mišo má na chrbte batoh raždia. Hanka poldruharočnú Evičku a obaja okrem toho nesú v rukách uzlíky s hubami. Evička plače, že je hladná a že s ňou pred chvíľou spadla Hanka, keď sa potkla na peň.

«Ste hjadní, však? A ja vojačo mám!»

«Čo!»

«Vojačo... Vojačo... Hádate!» vyzýva Paľko, bežiac k hromade svojich balíčkov, aby ich nejak zakryl. No jeho dlane sú primalé, a preto je Mišovi ľahko zistiť cez priesvitný mastný papier obsah balíkov.

«Ej, daj mi jeden... Daj nám jeden...»

«Dám, aje jen jeden! Ostatné dám mame, keď pjídu!»

Deti si sadajú na trávnik. Každé túžobne očakáva, kým Paľko rozbalí balíček. Nevšimnú si, že sa na nich díva štvoro vyjavených cudzích očí. Veď ony sú tu doma! A Paľko rozbalí. Akosi mu to nejde. Ruky sú ešte neobratné. Ale oči žiaria šťastím. Je pyšný, že môže byť chlebodarcom. Povznesene podáva úlomky chleba a kolieska salámy svojim súrodencom.

Deti jedia, žujú, hlcú a ani nespozorujú, že stojí nad nimi už ich matka. Navrátila sa prv ako obyčajne. Díva sa smutne, zadumane. V rukách drží rožky zástery. V nej má okrušky uschnutého chleba, neohryzené koštiale a zvyšky iných jedál. To je jej posledný zárobok. Zajtra už nepôjde do roboty. Už ju nepotrebujú. A preto sa tak smutne díva na svoje štyri deti. Ani si neuvedomuje, že ony sú teraz šťastné, pretože prehltujú práve chutný pokrm. Je ustaraná, zúfalá, lebo v jej mozgu víri hrozná otázka: čo ďalej? Čím nasýti zajtra hladné žalúdky? Čím pozajtre? Ach, život, život!... A tá hnusná nespravodlivosť v ňom! Prečo jej deti majú hladovať, keď inde je prebytok? Ale veď nehladujú... Hľa, ako sa sýtia... Ako sa blažene usmievajú... Aké sú šťastné...

«Deti! Deti moje!...»

«Aha, mama! Už ste prišli?»

«Prišla... A čože to jete? Kto vám to dal?»

«To som ja pjiniesoj,» chváli sa Paľko.

«Ale odkiaľ? Kto ti dal?»

«No, tí ujovia tam v Matjiajoch...»

«Invalidi,» vysvetľuje pán továrnik a približuje sa z ústrania, kde pozoroval dosiaľ so svojou paňou celý rodinný výjav, aby sa teraz mohol zapliesť do rozhovoru. «Áno, invalidi mu to iste dali... Tí sa tam liečia z tuberkulózy...» A tu sa zarazí, aby po chvíli vykrikol: «Preboha! To by ste nemali dať jesť tým deťom! Veď tuberkulóza je nákazlivá choroba! Nakazia sa... Ochorejú...» «Nedajte im to!» zakazuje pani továrnička. «Dajte im radšej mliečka, hovädzej polievky im navarte, krupicovej kaše, alebo...»

«Alebo?» pýta sa uštipačne Zuzana Čenková.

«Nuž, hoci nejaký iný pokrm, zdravý pre deti...»

«Alebo – koštialov na ohrýzanie. Sú dobré, včerajšie, ešte nesmrdia...» ironizuje zúfalá matka. «Deti, jedzte, najedzte sa! Dnes ešte máte čoho!...» a sype obsah zástery na pažiť.

«A zajtra?»

«A zajtra? Na pašu ich vyvediem...»

«Počujte, suseda, nerozhorčujte sa! My by sme vám chceli pomôcť...» «Dáte mi almužnu? Či ma naučíte kradnúť?»

«Ste bláznivá. Veď s vami hovoríme vážne. Chceme, aby ste nám dali, či predali jedno dieťa... Paľka...»

Zuzana Čenková obracia zrak na továrnik. Meria si ho i jeho ženu od hlavy po päty. Pohľad má strnutý, svaly na tvári jej sťahuje trpkosť a z úst jej vylieta hrozný výkrik: «Hah, ktovie, kto ste a čo chcete urobiť s mojím dieťaťom!» «Ale, suseda, suseda, upokojte sa a dôverujte nám. Sme majitelia továrne z neďalekého mestečka L. Veď náš závod tam hádam i poznáte. Nemusíte mať nijaké obavy. Zmýšľame s vami úprimne. Sme majetní a bezdetní. Nuž chceli by sme si vziať nejakého chlapčeka za svojho. Veď ak nebudete chcieť, nemusí to byť práve váš Paľko. Je dosť chudobných detí a ľudí, čo nás poznajú, iste nám hociktoré z nich vďačne zveria. U nás mu bude dobre. Bude žiť v hojnosti a prepychu. Ostatne, ak neveríte, môžete sa i na vlastné oči presvedčiť. Ak sa vám páči, sadneme ešte dnes do nášho auta a o niekoľko minút sme všetci u nás. Nuž, chcete?»

«Nuž, no, veď... ja... ja...»

«My len preto, že Paľko sa nám veľmi zapáčil. A nechceme vám ho zadarmo. Dáme vám za neho tisíc korún.»

«Tisíc korún!... Predávam dieťa?...» Čenková si chytá hlavu do dlaní. «Nechápem... neviem...»

«No, len sa upokojte a premyslite si to... Ak súhlasíte, iste neobanujete.

O chlapca sa postaráme ako o vlastného. Odvezieme si ho ešte dnes a i vás vezmeme, aby ste videli, komu a kde si dieťa zverujete. Tak... Tu je tisícka...»

«Tisícka!... Paľko!... Odev... Obuv... Strava... Kde zarobiť? Kde vziať?... Zima príde... Hlad...»

Podlhovastá sivá štátovka dotýka sa chvejúcej sa mozolnatej ruky. Paľko je predaný.

Tisicka

TISICKA býva dost veľkým peniazom, aby upokojila svedomie zámožných darcov, že vykonali svoju sociálnu povinnosť.

Tisicka býva dost veľkým peniazom, aby jej darcov vyhlásili za šľachetných dobrodincov.

Tisicka býva dost veľkým peniazom, aby pred oči chudákov nasnovala plány prekrásnej budúcnosti bez biedy, bez hladu a bez nedostatkov.

Ale tisicka je pramalým platidlom, keď sa pokúsi niektorý z týchto šťastných chudákov (*čo ju náhodou dostane*) i len časť svojich vyčarených plánov uskutočňovať.

Zuzana Čenková je takým šťastným chudákom. Vyprevadila práve svojho Paľka do jeho nového krásneho domova a teraz stojí na námestí pred výkladmi, plnými šatstva, obuvi a pokrmov. Oči sa jej pasú v bohatstve, v dlaniach zvier drahocenný papier a mysl'ou jej víria výpočty. Odhodláva sa na nákup. Vchádza do obchodu.

«Dobrý deň prajem.»

«Čím môžem poslúžiť?»

«Štyri páry čižiem a látku na štvoro šiat.»

Obchodní pomocníci znášajú, vychvalujú, ponúkajú a Zuzana Čenková vyberá, skúša a odhaduje, ktorá vec pre ktoré dieťa bude práve dobrá, dostatočne veľká, trváca a dosť teplá. Dlho jej trvá výber. Dlho uvažuje, kým sa rozhodne. Napokon pristupuje k pokladnici. Platí. Ruky sa jej trasú, keď sa rozlučuje so sivou tisíčkou. Navracajú jej toľko, koľko je tisíc bez päťsto tridsaťdeväť. Odchádza. Objemný balík zväzuje si do obrúska. Ten jediný jej zostal z celého bývalého hospodárstva v hájovni. Ostatné veci rozpredali jej veritelia, sotva muža pochovala. Bolo treba vyplatiť dlhy za lekára, za lieky i za pohreb. Zostal teda zachránený len jeden obrúsok a niekoľko nepredajných handár. To je všetko.

Hej, tisíčka je nepatrná hodnota v rukách baviaceho sa boháča, ale stáva sa ešte nepatrnejšou sumou, keď sa ňou chce zachrániť zbedačená rodina! Niekoľko párov obuvi, trochu šiat a na niekoľko týždňov chatrná strava pre štyri žalúdky zahladí aj najmenšiu stopu po jej jestvovaní. Ešte len prvý raz hrá sa príroda na vojnu mlynárov, a už si Zuzana Čenková od zúfalstva trhá vlasy, že nemá viac čím nasýtiť skuhrajúce deti.

Pod nohami vŕzga sneh, akoby sa posmieval jej úbohosti. Peniaze sa minuli. Sú dva mesiace po lete.

Na strechu pivnice klope zima.

Gerlachovku, Kriváň, Lomnický štít i ostatné končiare Tatier premenila už na cukrové homole. Teraz zasýpa les. Lyžiari sa tomu tešia. Hmýria sa okolo Štrbského Plesa, okolo Hágov, Smokovcov, Polianky, Tatranskej Lomnice i vôkol ostatných tatranských sídlisk.

Sú spíť krásou krištáľovej beloby nového snehu.

Len Čenková ju vidí šedivo. Pre ňu je to strašná príšera neodvratnej skazy. Posledné haliere sa minuli. Príroda i s jej darmi líha pod sneh. V streche je zima. Kúriť tu nemožno. Deti sa trasú a pýtajú jest'. Je z toho zúfalá.

Modlí sa – nik ju nevyslyší. Nadáva – nik sa nebúri. Prosí – nik nič nedáva. Nuž chytá sa vlastného rozumu. Oddáva sa na samospásu. Chápe sa posledného prostriedku...

V NOVINÁCH ČÍTAME TÚTO POBURUJÚCU SPRÁVU:

Do mestečka L. prišla chudobná matka s dvoma deťmi.

Postavila sa na trhu a ponúkala svoje deti na predaj...

Poznáme ju. Stojí tam opretá o telegrafný stĺp a k nej sa túlia Miško s Hankou. Matka ich chce predať. Nie preto, že by ich azda nemala rada, ale práve preto, že ich má veľmi rada. Jej materinské srdce nemôže už zniesť utrpenie nevinných detí. Preto sa ich radšej vzdáva. Ponúka ich na kúpu alebo darom, len aby im zaopatrila niekde teplý kútik ako Paľkovi, aby nemuseli zahynúť od hladu a zimy. Jej zostane ešte najmladšia Evička. Ved' i s ňou bude mať dosť trápenia cez zimu. Ale dúfa, že s jedným dieťaťom ju predsa len skôr niekde pritúlia. Ved' bude robiť ako otrok. Nuž, stojí tu vycivená a mĺkvym hlasom ponúka svoj živý tovar.

«Milostivý pán, kúpia si... vezmú si detičky...»

«Milostivá pani, kúpia si... vezmú si detičky...»

Ale milostiví páni a milostivé panie prechádzajú bez povšimnutia. Niet medzi nimi nikoho, kto by potreboval namiesto chrta a angorských mačiek dieťa za hračku. Čenkovej i posledná nádej troskoce. V očiach sa jej stmieva. Hlava jej treští. Srdce puká. Nohy sa podlamujú. A nik si ju nevšima...

Či predsa niekto? Je ešte človek s citom? Ba je! Ba je! Hľa, už prichádza... Už sa blíži... Už sa prihovára...

«Čo vy tu postávate? Aké to kšefty? Pôjdete so mnou na úrad!»

Je to policajt.

Čenková nevzdoruje. Pokorne kráča. Poslúcha. Ide. Jej je to jedno. Ani si neuvedomuje, čo sa s ňou robí. Je vysilená. Klesla by, keby ju z jednej strany nepodopieral Miško a z druhej Hanka. Vedú si mamičku. Policajt ich nasleduje.

«Tam, po tých schodoch, do druhých dverí!» zneje rozkaz.

Želanie stáva sa skutkom.

Policajt oznamuje príchod potulujúcej sa ženy, ktorá ponúkala na námestí svoje deti na predaj. Priviedol ju i s tovarom.

«Prečo nepredávate radšej iné veci? Ale deti! Ved' je to nemravné a zakázané! Musíte vedieť, že obchod s ľuďmi je protizákonný! Na to máme paragrafy!» vyzvedá, vyšetruje, pouča a vyhráža úradník.

«Musíme vás oddať súdu.» «Súdu?!»vykrikuje žena, uvedomiac si toto strašné slovo, a preberá sa z mdlôb. «Súdu? Pre Krista Ježiša! A za čo?»

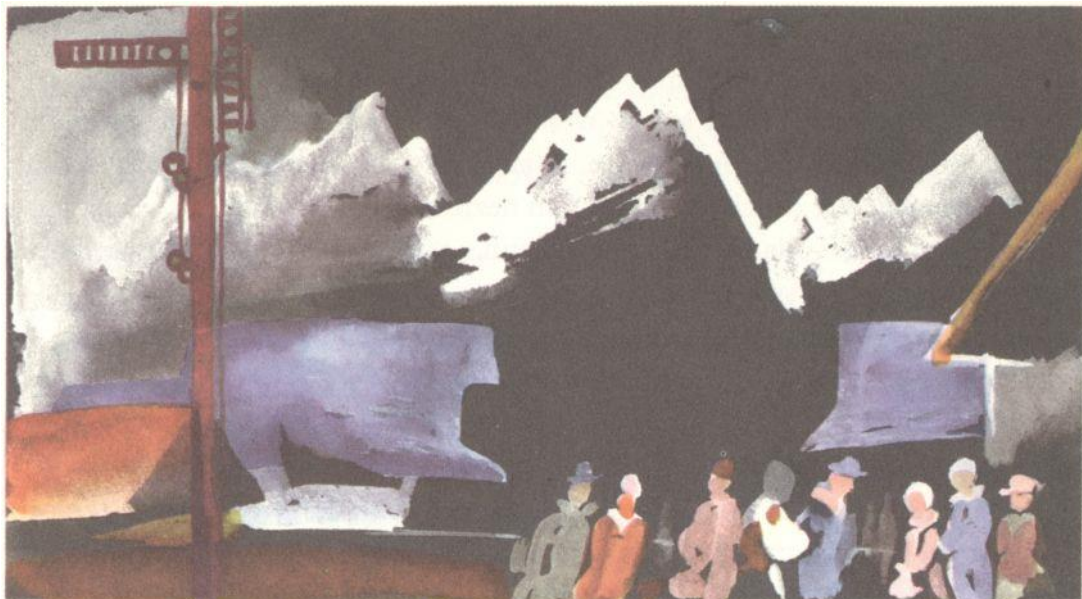
«Že obchodujete s deťmi.»

«Ja s nimi neobchodujem! Ja ich ponúkam zadarmo! Chcem ich zachrániť! Lebo ak tak neurobím, zahynú od zimy a hladu!»

«Ale, ale, ale, ale! Že zahynú od zimy a hladu! Akože môžu zahynúť od zimy a hladu? Veď máme sociálnu starostlivosť o deti!»

Tak sa Mišo s Hankou dostávajú pod ochranu sociálnej starostlivosti o mládež. Ale čo s nimi? Útulňa v Košiciach je preplnená. Kde ich dáme? Nuž, pošleme ich Krajinskej starostlivosti o mládež v Bratislave. Nech si tam poradia!

A Zuzana Čenková navracia sa samotná k Evičke do strechy pivnice.

Vo vlaku

NA STANICI je rušno ako vždy. Vlaky prichodia, zastavujú sa, odchodia. Ľudia sa vítajú i lúčia. Smejú sa i vzlykajú. Slzí starček, vyprevádzajúci svoje deti do šireho sveta za zárobkom, a plače starenka, ktorej jediného syna, jediná oporu v starobe, unáša práve rušajúci sa vlak, aby šiel slúžiť za vojaka.

Železničiari majú plné ruky práce. Posunujú vagóny, vyradujú ich a zas zaraďujú do nových vlakov. Práve vyprázdнили stredné koľajnice. Na východnej strane zdvíha sa semafor. To dáva znak, že je voľná cesta pre vchod vlaku, ktorý dochádza od Košíc.

Do čakárne vstupuje vrátnik. Zvoní zvoncom a volá: «Ružomberok, Kľačany, Vrútky, Žilina, Bratislava – osobný vlak je na druhej koľaji – nastupovať!» «To je náš! Podťte!» hovorí sprievodkyňa Mišovi a Hanke.

Deti idú. Pozorne sledujú každý krok svojej sprievodkyne. Veď ony sa ešte nikdy neviezli na vlaku. A teraz pôjdu tak ďaleko. Do

Bratislavy... Ach, ako čudne sa cítia! Ba, čo ich len tam v tom neznámom svete očakáva? «Popradská kyslá voda – víno, pivo, slanina, saláma, čokoláda...» pokrikuje predavač a ponúka svoj tovar cestujúcim.

«Nastupovať! Nastupovať! Chytró! Chytró!» súria sprievodcovia vlaku.

«Hotovô!»

Hvzd píšťaliek, ohlas trúbky, zasyčanie pary rušňa, trhanie vozňov, a Mišo s Hankou s úžasom v okne vlaku pozorujú, že stanica sa začína hýbať, že uteká od nich niekde dozadu, stráca sa, kape z dohľadu... A nielen stanica kape a ľudia a železničiari! Hľa, i stromy pri ceste utekajú, i polia, i lúky, i hory... všetko sa to mihá, mrví, pohybuje! Čo sa to robí? Ha! – a oni stoja a ich sprievodkyňa dokonca tu sedí na lavici!... Joj, to je divné v tom vlaku!...

Rušeň spieva, kolesá tancujú a všetko drumbluje akúsi prečudesnú nôtu: tra-ta-ta – ta-ta, – tra-ta-ta – ta-ta... ta-ta...

V okne sa mihne vrba, dom, ploty, dedina... Na severnej strane defilujú grúne panorámy Vysokých Tatier, na juhu sa naháňajú výbežky vrchov Slovenského Rudohoria a medzitým letia priestory a plahočia sa pláne zasnežených lúk a polí.

Raz-dva stíchnu rušeň, zaškripu hamovky, postoja kolesá. Niekoľko ľudí vystúpi, niekoľko vstúpi. «Zbohom» a «Dobrý deň». Zastávky miznú. A už vlak dochádza na najvyšší bod železníc na Slovensku, na štrbskú stanicu. Leží 901 m nad morom. Z nej sa vystupuje na Štrbské Pleso.

Raz-dva, a už druhá hodina cestovania pasie oči našich detí na krásach i biede chudobného Liptova. Tam spína k oblohe ohorené kýpte povestný Važec. Tu sa krčí k zemi v horách bačova koliba. Tam kľaje svojim volom nazlostení mládenec. Tu chrčí pod nošou haluziny starena. «Hej, pod Kriváňom, tam je krásny svet!...»

A Váhy rovnako bubľajú. Biely si skacká spod Kriváňa a Čierny sa vlečie spod Kráľovej hole. Pod železničným mostom v Kráľovej Lehote sa zlievajú v jediný Váh, ktorý sa nám stáva spolucestovateľom na ceste do Bratislavy. «Hanka, pozri, pozri, to je dosák!» upozorňuje Mišo na píly v Liptovskom Hrádku. «A hľad len, čo to robia s drevom chlapi vo vode?!»

«To zbíjajú pltníci plte,» vysvetľuje sprievodkyňa. «O chvíľu uvidíte, ako plávajú plte vo Váhu.»

«Aha, a to sú vysoké vrchy, skoro ako Tatry!...»

«Veď i to sú Tatry, ale tieto sa menujú Nízke Tatry. Tamten vrch v pozadí sa volá Ďumbier, to je najvyšší grúň v Nízkych Tatrách.»

«A kde je Kráľova hoľa?» spomína Mišo na učivo zo školy. (*On totiž, kým mu otecko žil, chodil po nejaký čas i do školy.*) «Tam sa zdržiaval Jánošík!»

«Kráľovu hoľu odtiaľto nevidieť, ale pozrite do náprotivného okna na sever, tam uvidíte Liptovské hole!»

«Hí! To je komínov! Aké je to mesto?»

«To je Liptovský Svätý Mikuláš. Býval jedným z najpriemyselnejších miest na Slovensku, ale teraz jeho továrne-garbiarne stoja. Pozrite, z komínov sa nedymí. Sú to len mŕtve pomníky.»

«Ozaj, tuná to obesili páni Jánošíka?»

«Tu. Stalo sa tak na jar v roku 1713.»

A vlak syčí, hrkoce a uháňa krásnym Považím ďalej a ďalej. Slamené a šindľové strechy domčekov tisnú sa do kôpok ako kurčatá do krdlikov. To sú považské dediny. Plazia sa povedľa železnice ako bojazliví psici.

Sme v Ružomberku. Zastavujeme sa chvíľočku zrakom na tunajších papierňach a na textilke v neďalekom Rybárpoli a už zas letíme ďalej na západ, aby sme zavolali na jednu z najchudobnejších dediniek Liptova: «Gombáš, chleba nemáš!» Nemá, veru nemá...! Veď kdeže by ho i vzal! Ľala, polička porozprestierané po úbočiach hôr ako obrúsky, ktorými zastierame stôl! Hej, namojveru, o nič nie sú väčšie! A tá ich pôda – číry kameň! Tu sa motykami orie a na chrbtach zväža. A predsa je tu tak krásne!

«Kráľovany! Na Oravu prestupovať!» hlási sprievodca.

«Deti, nie ste hladné? Už sa tri hodiny vezieme...»

Deti sa dávajú do jedla. Sprievodkyňa totiž pamätala, že na dlhšiu cestu vlakom nestačí len kúpiť si cestovný lístok, ale že sa treba poriadne zásobiť i jedlom. V jednej ruke okruštek chleba a v druhej hrnček mlieka. Mišo sa chce práve prvý raz napiť, keď sa mu vtom zotmie pred očami a on od strachu vykrikuje. I Hanka sa tej tmy ľaká,

ruky sa jej trasú a hrnček sa váľa pod lavicou. «Čo to? Jój! Tu je tma! Do pekla letíme! Do pekla! Ratujte!» kričia nastrašené deti. A sprievodkyňa ich len veľmi ťažko utišuje, aby sa nebáli, že ved' to je jask, tunel, do ktorého práve vošiel vlak, a že budú o chvíľu zasa na svete.

Vlak vychádza z jasku, deti sa upokojujú, ale teraz sa musia zas červenat' zahanbením, lebo všetci spolucestujúci sa dívajú na ne a usmievajú sa. Jaj, ako zle je takému neskúsenému!

Sú v záhradke Slovenska. Tak sa volá tento kraj. Je ozaj ako záhradka. Okolité pohoria nahrádzajú ploty. Hriadkami sú lány oráčiny a lúky.

«Vrútky! Na Turčiansky Svätý Martin-Zvolen-Plešivec-prestupovať!»

Tu odbočuje od košicko-bohumínskej železnice iná hlavná trať na juh Slovenska.

Ešte niekoľko zastávok, veľkolepý pohľad na zrúcaniny Strečna, polhodinka cesty, a vlak oddychuje v Žiline. Žilina má veľkú stanicu, lebo je železničným uzlom. Odtiaľto sa rozbiehajú železnice na všetky strany Slovenska. Na Čadcu, na Bratislavu, na Rajec, na Košice.

Bratislavský vlak postupuje ďalej Považím. Len smer pozvoľna mení. Obracia sa na juhozápad. Je to trenčianske Považie. Prvým mestečkom je tu Bytča so známym drotárskym údolím. Aha, i teraz vstupujú do vlaku mladí drotárici. Tisnú sa so svojimi krošňami do oddelenia, v ktorom cestujú Mišo s Hankou.

«Kde sa sem hrniete, ved' vidíte, že tu niet miesta!» oboruje sa na nich akýsi pán vo vyšívanej slovenskej košeli.

«No len sa nám už pomknite, ved' i my musíme do sveta!»

«Bodaj by ste ta radšej nechodili! Iba nám hanbu v ňom robíte! I toť sa písalo v novinách, ako sa museli za vás poriadni Slováci hanbiť, keď ste sa potĺkali po Prahe!»

«Nuž, a či je radosť potĺkať sa svetom? Či by sme my radšej nesedeli pri práci doma? I potĺkať sa musíme, i hladujeme! Prečože sa teda nepostarajú o nás tí poriadni Slováci, čo sa za nás hanbia pri prechádzkach pražskými ulicami? Prečo nás nechajú hladom žobrat', keď oni sú napapkaní?»

Mišovi sa drotáríci ukrutne páčia. Súhlasí s nimi a hneď by sa šiel za nich hoc i biť. Hej, tak je to! Pravdu majú! A hneď sa k nim približuje, aby nadviazal priateľstvo.

A teraz plynú hodiny... Vlak míňa kraj, míňa dediny, míňa mestá... Tam je už Ilava so svojou väznicou... Tam je Trenčín s rumami hradu na skale, o ktorej jeho najmocnejší vládca Matúš Čák povedal: «Z trenčianskej skaly vody a z môjho oka slzy nedobyješ!...» Tam Nové Mesto nad Váhom, tam Piešťany so svojimi svetovými kúpeľmi, tam Trnava s parádnymi kostolmi a s biednym školstvom... Zvečerieva sa.

Vlak uháňa vínorodým krajom popod úpätie vápencových Malých Karpát. Modra – Pezinok – Rača...

V oknách sa ligocú ružence svetiel.

Bratislava!

Mišo

Prípovedné

«CHLAPCI!»

«No?»

«Viete, čo nového?»

«Zabil krivý čaptavého?»

«To nie, ale na našej ulici máme nového čučmáka! Obuvník Kasper ho niekde vypriadol. Volá sa Mišo. Videl som ho už...»

«A čo je zač?»

«No taký mumaj dedinský.

«Ba kde ho len Kasper zohnal? Ved' už vyše roka nemal nijakého učňa!»

«A ktože by aj bol u takého majstra za učňa?! Deti čičíkať, zemiaky škrabať, dlážku drhnúť, pod pecou spávať a hladovať – to môže každý aj u mamy!» «A výprask predsa len sladšie zlizneš, keď je od otcovej bakule, ako keď ti ho má narezať šusterský lápsik!»

«Ach, chudák Mišo!»

«Len odkiaľ prišiel?»

«To ho iste zas tá sociálna starostlivosť odkiaľsi dovedla. Ona sa stará o osirelé a opustené deti. Aj Ondra Valku, čo sa hen u Leicha za zámočníka učí, zobrala niekde na dedinskej ceste a dala ho sem na remeslo.»

«Chudák Mišo.

«Je iste sirota.»

«Ale prí povedné mu zato dáme»

«No pravdaže! Ved' by inak ani nesmel do nášho cechu!»

«Dnes je nedeľa. Možno majster aj jeho pustí na chvíľu von, ako pustili nás naši majstri. Čo, nepôjdeme ho vyhľadať?»

«Pod'me!»

Mišo stojí prihrbený v kútiku pod starou bránou jedného z dvestoročných domov. Je to na Mikulášskej ulici bratislavskej štvrte, ktorú nazývajú Židovňou, ale správnejší názov pre túto štvrť by bol iste «*Chudobeň*». Ani na pravé poludnie s lampášom v ruke by ste tu nenašli zámožného človeka! Len zúfalá bedač škerí na vás zuby z každého kúta tohto hniezda.

Mišo stojí pritisnutý k ošarpanému múru. Ruky má vo vreckách nohavic a očami blúdi v ruchu nedeľnej ulice. Prechádzajú chlapi, prechádzajú ženy, prechádzajú deti. Mišo sa díva, pozerá, hľadá, ale nikoho tu nenachádza. Niet tu jeho matky, niet súrodencov, niet nikoho známeho. Len cudzí, chladní, nevšímaví ľudia... Mišovi je strašne smutno. Spomína na domov i na všetko zažité od čias, čo sa túla svetom. Nie je to dávno... Niekoľko dní... Len včera sa rozlúčil so svojou sestričkou Hankou... Len včera ho dali za učňa... Len od včerajška býva v podzemí tohto hrozného domu, ktorý straší každú chvíľu zrútením sa...

«To je on?»

«Áno.»

«Ty si Mišo? Kasperov učeň?»

«A... A čo chcete so mnou?!»

«Čože by sme chceli! Pripovedať ťa medzi nás chceme! Ved' nebudeš tu takto sám čumieť! Budeme priateľmi. Budeme spolu chodiť do učňovskej školy a huncútstva stvárať...»

«Ale, ako to pripovedať? Ja nemám peňazí...»

«To nič. Len keď máš dobré nohavice!»

«A čo chcete s mojimi nohavicami? Ja si ich nedám! Tie mi mamka kúpili z peňazí, čo dostali za brata Paľka...»

«No neboj sa! My ti ich nevezmeme. Len ich vyskúšame, či sú dost silné a trvácne. Tak pod'!»

«Ale kam?»

«Nuž s nami! Tamto vedľa kostola medzi tie múry. To sa barak nedávno zrútil. Tam sa teraz schádzame každú nedeľu popoludní...»

Chlapci idú a Mišo s nimi. Niekoľko krokov, a sú na zrúcanisku. Je to hromada harabúrd. Hlína, kamenie, úlomky tehál, kusy omietky, rozbité mreže, rozlámané časti železných postelí, kusy zhrdzaveného drôtu, otlčené umývadlá, smrdiace odpadky, hnijúca slama, špina, výkaly...

«Koľko mu ich dáme?»

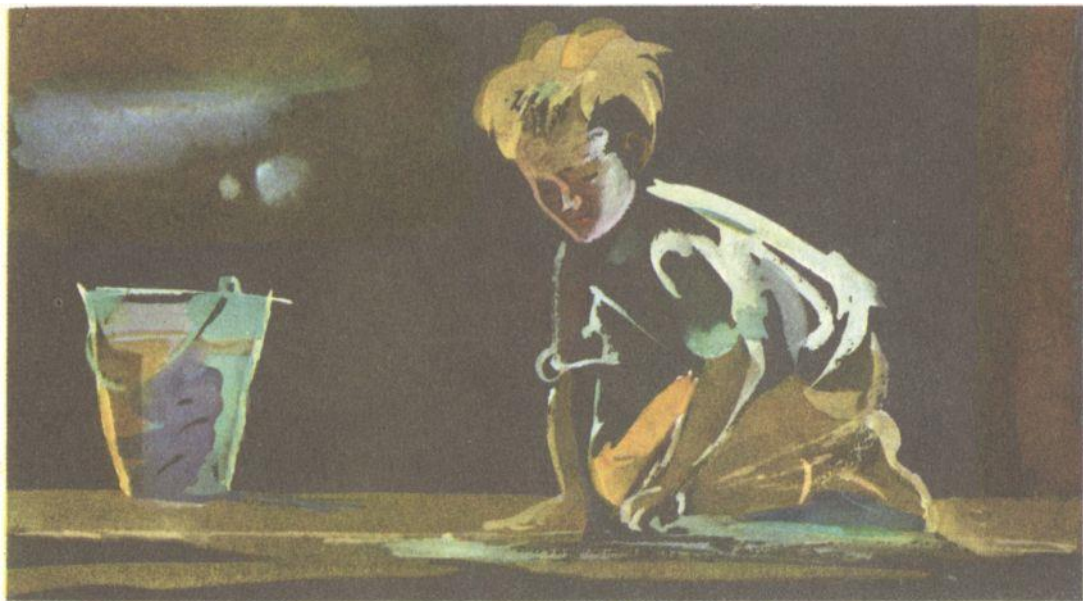
«Ako každému. Desať.»

«Tak, Mišo, ľahni si na tento kameň. Dostaneš prípovedné. Nerob si však z toho nič. To je u nás zvykom. Vždy, keď príde nový učeň, dostane najprv bitku. Len potom ho prijmeme do cechu za priateľa.

Mišo líha pokorne. Najsilnejší z chlapcov dvíha palicu a už sádže: – jeden – dva – tri – štyri – päť – šesť – sedem – osem – deväť – desať.

Mišo vstáva. Teraz pristupujú chlapci k nemu, podávajú mu ruky a rad-radom sa predstavujú. «Ja som Juro Petráš... Ja Jano Sekera... Jozef Barica... Imrich Weis...»

Mišo je pripovedaný medzi učňov na Židovni v Bratislave...

U majstra

U OBUVNÍKA KASPERA sa žije životom, ktorý sa nedá nazvať psím, lebo sotva by sa našla psia rodina, ktorej životná úroveň nestála by nad biedou rodiny Kasperovej. Psi síce tiež chlipkávajú mútnu vodu, ktorá je mútna preto, že obsahuje zvyšky jedál, ale Kasperovci jedávajú mútnu vodu, ktorá býva zamútená preto, aby sa podobala jedlu. Rozdiel medzi týmito vodami je, že prvá sa menuje pomyjami a druhá polievkou.

Kasperovci vedia, čo je bieda. Bývajú v izbičke, ktorá sa iste slnka bojí, a preto je väčšou časťou pričúpená pod zem a len jedným malým okienkom sa díva do tmavého dvorca. Keď sa v nej rozhládime, spozorujeme, že má rozmery, do ktorých sa práve vmestí jeden stôl, dve rozbité stoličky, jedna ošumelá posteľ a starý obuvnícky verpánok. To je zariadenie Kasperovie príbytku. Býva tu nateraz šesť ľudí. Kasper, jeho žena, ich tri deti a učeň Mišo. Nebýva sa im síce najlepšie, nie sú zamilovaní do tejto diery, ktorá mala

kedysi i dlážku a ktorá ma dosiaľ rozpukanú prehnutú povalu, ale pán Kasper tvrdí, že je to predsa lepšie, ako keby mali bývať niekde pod holým nebom. A nájomné, 50 korún mesačne, nie je také, že by si naň nemohol pán domáci i niekoľko rokov počkať.

Ale horšie je so zháňaním živobytia. Kasperovci nie sú síce v jedle veľmi vyberační, ale predsa len potrebujú niečo, čo by im aspoň tú vodu zamútilo na polievku. Bývajú to zemiaky, kúsky stvrdnutého chleba a sem-tam i nahnitá zelenina. Týmito vecami sa nesýtia preto, že by hádam nemali radi hovädziu polievku, smažené mäso, torty či pomaranče, ale proste preto, že im na slušné jedlá nestačí. Majster Kasper je obuvníkom, ktorý už po roky nespravil novej obuvi. Darma sa zháňa za robotou, márne hľadá zákazníkov! Veď ktože by si dnes aj dal zhotoviť topánky u priemerného remeselníka, keď má za výkladmi obchodov nespočetný výber prvotriednej továrenskej obuvi! A konečne, veď ten remeselník mu to nemôže ani pri najlepšej vôli spraviť za takú nízku cenu, ako to urobí továreň, kde sa podniká vo veľkom. A bolo to ešte, bolo, kým Kasperovi a podobným majstrom dávali ľudia aspoň opravovať obuv. Ale od čias, čo si továrnik Baťa zriadil pri svojich predajniach vlastné opravovne, sú títo úbožiaci na mizine. Dnes sa zablysnú od radosti Kasperove vpadnuté oči, keď niekto i len náhodou alebo omylom zabúcha na dvere jeho izbičky a povie: «Pán majster, pribite mi tento opätok!» alebo «Pán majster, tuto sa mi odpáral príštipok!» Za takéto služby sa, pravda, platí šesťákmi.

A z tých šesťákov tvoria Kasperovci zázrak výživy šiestich ľudských bytostí. Lež tú by sme sa mali konečne Kaspera spýtať, načože si teda berie učňov do domu, keď sám nemá čo robiť a keď ani vlastnú rodinu nemá čím živiť! Na toto nám, ak je aspoň trochu úprimný, odpovie Kasper asi takto: «Učňa si beriem miesto slúžky. Slúžku by som nemal čím platiť, a učňa mám zadarmo.»

A keď sa podívame na neho a na jeho rodinu, priznáme mu, že veru potrebuje posluhu. Sám je štyridsaťročný, hrbatý, slabučký človečik, do ktorého život už vari chodí len spávať. Jeho žena je ešte úbohejšia. Ona väčšinu času trávi na posteli v tmavom kúte, kde vykašľava zvyšky svojich suchotinárskych pľúc. A deti, to je jedno nešťastie! Všetky sú rachitické a tuberkulózne. Najmladšie má tri

roky, a ešte sa ani na nohy nepostaví. Leží vedľa matky ako kôpka zúfalstva. A toto všetko zavinila bieda, podvýživa a vlhký, nezdravý byt. Kasperova izbička je nemocnicou.

Kasperovci potrebujú opatrovateľa a živiteľa.

A tým má byť učeň Mišo.

«Teraz, chlapče, zabehneš najprv s týmito papučami k Najmanovi. Je to ten plechár za rohom ulice. Povieš mu, že ho pekne pozdravujem a že mi je dlžen za to zašitie dve koruny. Ale nenechávaj tam papuče, ak ti hned' nezaplatí! Na spiatočnej ceste zastavíš sa u pekára a kúpiš z tých dvoch korún, čo u Najmana dostaneš, za jednu staré pečivo. Keď sa vrátiš, donesieš vody, rozrúbeš dreva a nakladieš oheň. Potom spravíš trochu poriadok v izbe. Vymetieš, vynesieš nočník a vyperieš plienky...»

Rozkaz je vydaný. Mišo sa chápe činu.

Najprv beží s papučami. Odovzdá, vybaví, dostane peniaze, a už je u pekára. Tu kúpi za korunu staré pečivo. Berie ho, porúča sa, odchodí. Nohy už prekladá cez prah, aby sa poponáhlal k domácej práci. Ale oči mu nejak nechcú opustiť pekára. Bože, čo je tu dobrôť! Čerstvého chleba, žemlí, rožkov, koláčov! A on dnes ešte nejedol! Žalúdok mu vŕzga ako stará harmonika. Ej, čiže by to bolo, stisnúť tak mäkkú vekňu do dvoch rúk a zahryznúť sa do nej všetkými zubami! No naprázdno pregĺga sliny, oči odtráha od nedobytných dobrôt a so sklonenou hlavou sa navracia k svojmu majstrovi.

Potom zháňa vodu, rozbíja akúsi debničku na triesky a zakladá oheň. Pán majster ďalej vydáva rozkazy a Mišo ich vyplňa, až z tých rozkazov a z práce vzniká niečo, čo je Kasperovcom obedom. Mišo sa sám sebe čuduje, keď si pochutnáva na polievke, akým je on výborným kuchárom. Veru, ani pani majstrová, ktorá dnes zas leží, by to lepšie neuvarila!

Po obede vysukuje Mišo rukávy. Dáva sa do roboty, ktorá mu je protivná. Vyťahuje spod postele nočník a vylieva jeho obsah k rozbitému kanálu na dvor, tak, ako to robia všetci obyvatelia tohto domu. (Nedivte sa teda, keď vojdete do takého dvora, musíte si zaraz chytiť nos!) Potom zametá, umýva riad i deti a perie plienky po najmladšom. To je robota, ktorá mu zaberie celé popoludnie. Pán majster sedí zatiaľ pri verpánku a opravuje nejakú čižmu.

A hneď je večer. Do žalúdkov sa vpraví zostatok od obeda a už sa ide spať. Mišo spáva na zemi v kútiku za sporákom. Tu si prestiera handru, ktorá bola kedysi vrecom, aby uložil na ňu svoje zmučené telo. Poduškou sú mu nohavice a prikrývkou kabát, čo zvečie zo seba.

A teraz sa oddáva sebe, svojim citom a spomienkam. Mysleť mu preletí hory, preletí doly, až zastavuje sa v milom kútiku, v tatranskom lese pri jazierku...

«Mamička!»

A horké slzy vzlykajúceho chlapca rinú sa prúdom na tvrdé lôžko...

Do učňovskej školy

«MUSÍŠ SA ÍŠŤ ZAPÍSAŤ do učňovskej školy! Hej, taký je to poriadok, abyže im tristo hromov páralo do duše! Človek si vezme učňa, pretože ho potrebuje pre domácu výpomoc, a potom aby si ho posielal po školách! Ak nepošleš, trescú ťa, že prekračuješ zákony! Abyže ich porantalo!»

«Ale ja ta sám nepotrafím. Ja neviem, kde je to...»

«Však ťa samotného nik neposiela! Pôjdeš s Krauzovým učňom. Krauz je ten krajčír, čo má nad nami na poschodí dielňu. A učňa možno už i poznáš. Volá sa Jozef.»

«Mám ísť hneď?»

«Chod'. A ak sa ťa budú v škole pýtať, kde máš potrebné listiny, povedz, aby si to vyžiadali od Krajinskej sociálnej starostlivosti o mládež. Ak je potrebná i moja prítomnosť, oznám, že prídem zajtra. A uč sa mi tam potom poriadne! U mňa sa i tak veľa toho nepriučíš, keďže nemám nijakej lepšej práce!...»

«Aha, Mišo! Vitaj! My sa už poznáme. Od nedele...»

«Mám ísť s tebou zapísať sa do učňovskej školy.»

«Dobre. Vezmem ťa. Ja už chodím. A chodí nás odtiaľto niekoľko. Keď chceš, budeme chodiť spolu.»

«Hej. Ja ťa prídem vždy ohlásiť.»

«Tak teda poďme! Aby sme sa neoneskorili. Ja som sa už práve poberal...» Chlapci prechodia uličkami popri Univerzitnej knižnici. Za chvíľu sú na Michalskej ulici, ktorá vedie popod známu Michalskú bránu. Tu vidia vo výkladoch krásne perzské koberce. Ach, aké sú to drahé veci! I niekoľko tisíc korún stojí jeden!

«Povedz mi, Jožko, na čo sú to!?»

«Nuž na zem poprestierať, do izieb.»

«A kadiaľ potom ľudia prechodia, keď si to poprestierajú po zemi?»

«Joj, aký si ty sprostý, Mišo! Kadiaľ by chodili? Nuž po kobercoch chodia!»

«Po takých drahých veciach stúpajú? Veď je to nemožné!? – – »

«Pozri, braček, to je palác, čo?!»

«Jojojój, to je topánok!!! A čie sú to všetky?»

«Baťove. To je Baťova nová predajňa.»

Vychodia práve na Hurbanovo námestie, odkiaľ vidieť celým rozsiahlym námestím Republiky. Tu stojí veľká budova pošty, veľkolepý palác banky Tatra a mestská tržnica s čulým obchodom s potravinami. Mišo na všetko vyvaluje oči. On toľko ruchu a krásy ešte nikdy nevidel. Je už síce v Bratislave niekoľko dní, ale na hlavnú ulicu alebo na námestie sa ešte nedostal. A v ten večer, keď prišiel do Bratislavy, bolo už neskoro, takže obchody boli pozatvárané a ulice opustené a majster ho odviezol len bočnými priechodmi do svojej diery.

«Pozor daj, autobus ťa zablávi! Tu sa nesmieš dívať na veci ako teľa na nové vráta! Musíš byť opatrný! Veď vidíš, že sa to tu na križovatkách len tak hmýri autami, autobusmi a električkami!»

Z námestia prechádzajú do Uhorskej ulice. Tadiaľto sa totiž chcú dostať pred Živnodom a potom popri plynárni rohom Sahary na Vazovovu ulicu, kde stojí nová učňovská škola.

«Ale tí ľudia musia byť preda len strašne bohatí! Pozri, aké ohromné báby majú v oknách, a všetky tak krásne vyobliekané!»

«To nie sú báby, to sú figúry vo výkladoch!»

«No áno, ale ako sa s tým hrajú, veď je to priam také veľké ako človek!»

«Ale veď to nie je na hranie! To sú modely, na ktorých sa ukazuje, ako slušia tie poobliekané šaty!»

«Hm, a ja by som myslel, že by tie šaty predsa len lepšie slušali, keby ich poobliekali živým ľuďom. Je iste dosť takých, čo by sa im zišli. Veru by som ani ja neodbehol, keby mi tak dali ten zimný kabát z toho voskového chlapca!»

«Ty si dedinský truľko!...»

Chvíľu kráčajú tíško. Sú už na Sennom námestí. Mišo je urazený, že mu Jožo nadáva do sprostých truľkov. Veď prečože mu má nadávať? Či nie je naozaj hriechom, ak niekto šliape vo svojich izbách po drahocenných kobercoch, kým iní nemajú pod nohami ani dlážky? A či nemá pravdu, keď hovorí, že by nemali byť v krásnych šatách vyobliekané bábky za oknami, kým toľko ľudí chodí otrhaných a trasie sa od zimy?

Mišo je urazený. Chvíľu kráča bezo slova povedia Jozefa.

Ale neovládne sa dlho. Len čo dôjdu pred veľký výklad s kožušinami, už skríkne:

«Pozri! Pozri! Tu majú medvede! Medvedie kože...»

«Ale veď to nie sú nijaké medvede! Čo nevidíš, že panie, ktoré popri nás prechádzajú, sú tiež v takých kožiach odeté? To sú dámske plášte. Dámske zimné kabáty.»

So zapísaním Miša je pán riaditeľ v učňovskej škole raz-dva hotový. Zaznamenáva si jeho meno a podotýka, že potrebné dokumenty si teda vyžiada tam, kde Mišo uvádza. Potom Michala Čenku odvedú medzi chlapcov do oddelenia, na ktoré učni od ostatných remesiel radi pokrikujú:

Šuster – flek, ber kopýtko a pod het!

«Jožko, ale ma, prosím ťa, dočkaj po vyučovaní! Lebo ja by som sám veru nepotrafil domov!» volá ešte Mišo za Jožom, ktorý odchádza zas ku svojej družine.

V učebni sa Mišo s chlapcami skoro zoznamuje. Hľa, tam toho škol'ávého dokonca i pozná! Je zo Židovne. Bol v nedeľu tiež medzi šarvancami, čo Mišovi dávali prípovedné. A ostatní sú všetci rovnakí. Obšúchaní obuvníci učni.

Mišovi sa tu páči. S otvorenými ústami počúva každé slovo učiteľ'ov. A o akých zaujímavostiach prednášajú! On také veci ešte nikdy nepočul! Dejiny, vynálezy, stroje... A každú hodinu sa striedajú učítelia. Každý vyučuje iný predmet. Hm, braček, to nie je ako v cirkevnej škole niekde pod Tatrami, kde ťa chudák učiteľ, ktorý mal sám osemdesiat žiakov, sotva čítať a písať naučil! A nielen náukové predmety sa tu prednášajú. I praktické veci, ktoré potrebuje každý remeselník do denného života, sa tu pestujú. Ej, veru neviem, či nebude Mišo vedieť lepšie vymerať a vyrezať zvršky na topánky, keď bude i len pol roka chodiť do tej školy, ako vie teraz jeho majster!

Na stenách chodieb a učebni ide si Mišo oči vyočiť. To vám je plagátov, obrazov, máp, diagramov, výkresov! A čo v kabinetoch, tam keby si sa, chlapče, poďíval! To by si len híkal!

Slovom, Mišo je so školou veľmi spokojný. Umieňuje si, že sa bude veľa, veľa učiť, aby si z toho duševného bohatstva čo najviac odniesol do života.

Na spiatočnej ceste vypytuje sa Jožo Miša, ako sa mu tá «búda» páčila, a Mišo si nevie dosť vynachváliť krásnu školu.

«Teraz ťa prevediem zas inými ulicami, nie kade sme prišli. Bude to síce dlhšia cesta, ale uvidíš tam veci, ktoré sa ti budú iste páčiť. Doma však nesmieš povedať, kadiaľ sme sa navracali, lebo by nás majstri vyhrešili, že sme si tak zašli!»

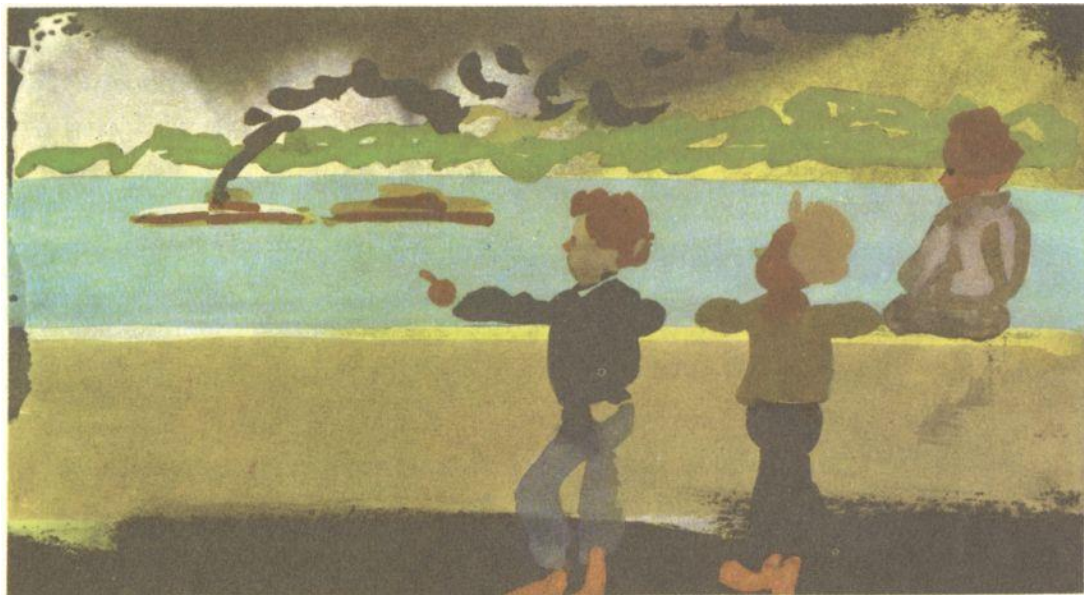
Jožo vyrástol v Bratislave. Pozná tu každý kútik. Vedie preto Miša uličkami, pasážami, priechodmi, len aby boli čím skôr pri celi. Chce ho totiž prekvapiť Dunajom a loďami. O niekoľko minút sú tam.

Mišo žasne. Tie valiace sa vlny chmúrnej veľrieky! Akoby obrovský špinavý had sa plazil z nedozerna do nekonečna. Srdce vám zvierá úzkosť. A keby ste si tento ohavný obraz nevymenili za predstavu rozľahlej zoranej role, bolo by vám nevoľno. Áno, Dunaj sa väčšmi podobá zoranému lánu poľa, po ktorom sa stále vláčia obrovské

traktory v podobe rozličných lodí. Tieto vyorávajú brázdy krížom-krážom a darmo sa vôkol nich čeperia vlnky, akoby protestovali proti tomu, že ich mliaždia. No Dunaj nie je ani hadom ani roľou! Ved' Mišo dobre vie, že je to len ohromné množstvo tečúcej vody! A hoci sa ten stroj, čo vyloďuje z nákladných parníkov tovar, podobá loviacemu bocianovi, predsa je to len železný žeriav! A tak i most, ktorý tu spojuje Bratislavu s Petržalkou, nie je nijakou kovovou obručou ani napätou anténou, ale len železným mostom, klenúcim sa ponad Dunaj a spájajúcim oba brehy širokej rieky.

Mišo tu teda poznáva Dunaj, lode, žeriav a bratislavský most.

Na ceste domov, pod Hrad, na Židovňu, upozorňuje ho Jožo ešte na Roľnícke múzeum a na Národné divadlo. A zas z miest krásy a údivu zapadá Mišo do šedivosti a špiny obuvníckej dielne.

Hry a dobrodružstvá

«PRIATELIA! Mám znamenitý plán! Na tie Vincerove pomaranče sa predsa len dostaneme!»

«Ale kade?»

«Zadným vchodom. Z dvora. Zbadal som, že Vincer na poludnie zatvára len dvere z ulice. A do obchodu sa dá vniknúť i dvierkami, ktoré vedú do tmavého dvora, kde má byť a kde je i naša dielňa.»

«Hej, ale čo pes? Veď vari vieš, že práve pri tých dvierkach stojí búda šteňaťa, čo stále d'avká! To by nás prezradilo!»

«Myslel som i na to. Šteňa musíme odpratať!»

«No?»

«Zapálime mu búdu! A to ešte dnes večer, aby sme si už zajtra popoludní mohli pochutnávať na pomarančoch. Búda je plná slamy, smetí a papierov. To bude horieť ako fakľa. A kým Vincer zbadá, čo sa stalo, pes bude dávno zadusený!»

«A nestane sa nešťastie? Nezapália sa od búdy aj nejaké iné veci? Nevznikne požiar?»

«Ba kýho čerta! Čože by tam horelo? Iba ak to blato vo dvore a staré plesnivé múry!»

«Dobre teda. Ty zapáliš dnes večer búdu a my zajtra cez obed podnikneme ostatné. Mišo s Jožom budú dávať pozor a ja s Imrichom vojdem do obchodu,» zakončuje uznesenie Juro Petráš, ktorý je náčelníkom chlapcov na Židovni.

«Ale deliť sa budeme na rovnaké časti!» vymieňuje si ešte škol'avý obuvnícky učeň, ktorý prišiel s týmto plánom.

«Dobre, budeme!»

Takéto a podobné kúsky vyvádzajú chlapci na Židovni. Plány sa im, pravda, vždy nevydaria, mnoho ráz skončí sa celý nastrojený podnik zauchami a poučením šarvancov, že krádež a týranie zvierat sú nepekne a neľudské veci. Ba neraz musí veru i pán policajt skúšať svoj rozum a obušteľ, aby uhájil posvätné vlastníctvo statočných občanov pred touto cháskou, vybíjanou na čertovom kopýtku. Ale chlapci sú a zostanú chlapcami! A tobôž, keď sú to vyhľadované deti periférie! Taký učeň, ktorý sa za celé roky poriadne nenaje, ktorému večne žalúdok kŕka ako žaba, nedá sa veru len tak ľahko zastrašiť, aby znova a znova neskúsil zmocniť sa nejakého jedla alebo lahôdky, ktorej ešte v živote neochutnal! Darmo sa teda niekto rozhorčuje nad nevychovanou a skazenou mládežou. Tá mládež je preto zlá, že je biedna.

A náš Mišo je už plnoprávnym členom tejto spoločnosti. Spriatelil sa s učňami od svojho remesla aj od remesiel iných. Ba do tejto družiny patria i chlapci, ktorí nie sú dosiaľ učňami, pretože navštevujú ešte ľudovú alebo meštiansku školu. Ale ani tých chlapcov nečaká iný osud. A preto už teraz nadväzujú priateľstvo s budúciimi svojimi kolegami a vyberajú si remeslá, ktoré by sa im najlepšie hodili. Obuvníctva sa najviac boja. O tom hovoria:

*Nepôjdem ja za sustra,
nedaj mi to, bože,
bo mám slabé zúbence*

naťahovať kožu!

Ale Mišo sa za svoje povolanie nehanbí. Vie, že každá práca je čestná, keď ju svedomite vykonávame. A Mišovi jeho remeslo i sluší. Je z neho ozajstný obuvnícky učeň. Má strapatú hlavu, nevysoké zavalité telo a kolísavú chôdzu. Keby ste ho tak videli v jeho usmolenej zelenej zástere a v drevených končistých topánkach, ktoré mu niekto podaroval, iste by ste sa ho spýtali: «Tak čo, pán majster, ako sa im darí?» A on by si skrížil zašpinené, po lakte vysúkané ruky na prsiach a odpovedal by: «No, tak-tak, po troške. I lepšie by sa zdržalo. Len keby tej biedy toľko nebolo!»

Áno, Mišo vám rozpráva ako dospelý človek. Má síce len štrnásť rokov, ale skúsenosťami by sa už vyrovnal nejednému dospelému človekovi. Pozná kus sveta, pozná život chudoby v horách a pozná ho i v meste. Vie, že to nebol nijaký pánbožko, ktorý stvoril biednych a bohatých, ale že to boli sami ľudia, ktorí sa usilovali zotročiť sa navzájom. A preto je hlad a sú nedostatky na jednej strane, kým na druhej strane je hojnosť a prepych. Ba Mišo vie ešte aj to, že tento stav je len dotiaľ možný, kým krivdení budú ochotní znášať nespravodlivosť na nich páchanú.

No hoci sa Mišo tomuto všetkému priučil, hoci je už rozumným, predsa len neprestal byť ešte chlapcom a veselým kompánom seberovnej spoločnosti. A svedčí mu to tak. Jeho priatelia ho majú zato radi. Je všade medzi prvými.

«Hoho! Chlapci! Na našej povale objavil som netopiere! Pôjdete?»

A Mišo sa už driape. Schody dolámané, povala sprebáraná, nebezpečenstvo na každom kroku, ale našich hrdinov to nezastraší. Prekutajú všetky diery dvestoročných domov, aby vyplašili tu myšku, tam potkana, tu vtáčika, tam netopiera. A čo je potom samochvál a hrdinských rozprávání, keď sa im zdará takáto dobrodružná výprava bez toho, že by sa bol niekto niekde zrútil, alebo že by ich bol nejaký občan, vyrušený hurhajom, vyťahal za uši! Ale Mišovi sa prihodí i táto nehoda.

Jeho majster potrebuje práve kúsky okenného skla na oškrabovanie a hladenie podošvy. Zahvzdne na Miša, ktorý zasa pláka plienky na

dvore pri kanáli, a volá: «Hej, chlapče, skoč niekde a pohľadaj úlomky skla! Aleže sa zvrtni, aby som ťa nevyobracal lápsikom!»

Mišo rozumie. Vie, že sklo musí tu byť hneď, lebo ináč majstrov lápsik zatancuje si cáprpolku na jeho koži. Ale kde ho vziať? Hm, kamarát! Ber rozum do hrsti. Ale nie rozum! Ber radšej kameň do hrsti a brinkni ním do niektorého z najbližších okien! – Bojíš sa? Vidia ťa? – Vybijú ťa? – Ale čo! Tak alebo onak! A možno to predsa len nebude také štipľavé ako po lápsiku! – A brink! – už rinčí sklo okienka krajčirovej komôrky ha poschodí. – Mišo si myslí, že to Krauz nepočuje, keďže má dielňu v inej miestnosti, za komôrkou. Ale beda! Sotva sa Mišo zhýba, aby uchytil prvý kúsok padajúceho skla, už vrzdí prehniatá pavlač a nad Mišom sa ježí ako boh pomsty strapatá hlava nahnevaného krajčira.

«I ty naničhodník jeden! No, dočkaj!»

A Mišo ozaj zľaknutý čaká, kým len nezíde Krauz k nemu a nechytí ho do dvoch rúk za uši. A teraz kričí. «Jój, to boli!» Ale máme. Krajčír ďalej nakrúca Mišove uši, akoby naťahoval vežové hodiny. Ale teraz poznáva chudák chlapec, že by to predsa len nebolo také hrozné, keby bol volil lápsik a šiel vyhľadať kúsok skla niekde na zhorenisko. No, «vošiel do toho ako kôň do štvorní!» hovorí príslovie.

Lež i milšie a radostnejšie udalosti sa vyskytujú v živote bratislavských chlapcov. Ach, na to kino, čo navštívil s učňovskou školou, nezabudne veru Mišo nikdy! To vám tam bolo smiechu, keď vyvádzal Chaplin svoje kúsky! A potom tie obrazy ďalekých krajín a cudzozemských zvierat! Tie tulene sa váľali po zemi ako vykrmené prasce! Hej, to keby tak videli naši chlapci na dedine!

A keby tak prišli do Bratislavy na veľké námestie, ktoré sa volá Sahara! Tu by im Mišo ukázal, čo je to cirkus a kolotoč! Veru, ten kolotoč je znamenitá vec! Zaplatíš niekoľko halierov, a už ti muzika hrá a ty sa krútiš ako v nebeskej sláve. A sú i také, kde nemusíš ani platiť. Slovom, ideš najprv s chlapcami nejakú chvíľku otáčať týmto kolotočom a potom ťa majiteľ za to raz zadarmo prevezie. Ale o tom sa nedá rozprávať. To sa musí vidieť a zažiť!

Ale tie hojdačky, jazda na drevených koňoch a automobiloch! Veru, braček, to nezažiješ hocikde! To si musíš prísť pozrieť do Bratislavy.

Príd' a uvidíš tu ešte mnoho krásnych vecí, ktoré ani Mišo nevidel,
lebo na zábavu má len veľmi málo času!

Kríza

A PLYNÚ UDALOSTI. Radostné striedajú sa so smutnými a z toho sa utvára život. Škoda len, že v živote väčšiny ľudí trpké chvíle vyplňajú značnú časť času. Ale čas to nezaznamenáva. Spokojne vypúšťa do vekov deň za dňom, ako vypúšťa do vzduchu mydlové bubliny. Bublíny sa rozplynú, dni miznú a čas sa naplňa.

Na bratislavských uliciach trešia mrazy suchej zimy. Niet snehu, a preto niet ani rozprávkových kúziel, ktoré zimy vytvárajú. Mierny chlad a príšerné hmly tisnú sa do každého kúta priestoru, ako sa vtlača do každej núdznej domácnosti hlad a bieda. A oboje vzbudzuje hrôzu. Škaredého počasia, pravda, hrozia sa len milovníci krásnych chvíľ, kým pred príšerou biedy trasú sa celé zástupy.

Hovorí sa, že stav biedy zavinila hospodárska kríza. Sú ľudia, ktorí tomuto slovu rozumejú, ale aj takí, čo si predstavujú, že tá kríza je nejaká zlá ježibaba, ktorá vyhadzuje robotníkov z práce na ulicu a chudobné deti necháva hladovať.

I noviny, ktoré ležia na stoloch vykúrených kaviarní, šenkov a iných zábavných miestností, ju podobne maľujú. Kríza je príčinou nezamestnanosti. Len táto potvorská mátoha je všetkému na vine. A máme ju preto, že je všetkého prebytok, že nemá kto tovar skonzumovať, a preto sa musia zastaviť podniky, aby nevyrábali nadbytok.

Ale tí núdzni nechcú takémuto výkladu veriť. Že niet spotrebiteľov? Ale veď my sme hladní a otrhaní! Že je prebytok? Ale veď my trpíme núdzou! Že niet čo budovať? Ale veď dosiaľ bývame v podzemných dierach a búdach! A títo nespokojenci začínajú premýšľať, poznávajú, že ľudská spoločnosť nie je tak zriadená, ako by mala byť. Vidia, že menšina jednotlivcov oplýva blahobytom a hojnosťou, kým široké vrstvy drobného ľudu sú zbedačované. A to rozhorčuje. Davy nezamestnaných i zamestnaných pokúšajú sa demonštrovať na uliciach. Chleba a práce sa dovolávajú. Chcú žiť. Chcú ľudskú spoločnosť tak usporiadať, aby boli dané aj im podmienky na žitie.

Úrady, pravda, musia takéto verejné prejavy zakazovať, aby sa nerušil pokoj a poriadok.

A usilujú sa všemožne i všelijaké dobročinné ustanovizne. Robia zbierky a podporujú, čo je v ich silách. Ale niekoľko vozov odhodенých šiat a skromné hromádky potravín nemôžu zachrániť tisíce hladujúcich. A tento počet stále rastie. Nezamestnaní sa už počítajú na státisíce.

Z domu do domu blúdia vyhladované postavy a na každom rohu ulice žobru otrhané deti.

Je hlad, je bieda.

A tento stav pociťujú na svojej koži aj učni zo Židovne.

Čím ďalej, tým viac miznú rumence z mladých tvárí. Oči vpadajú a líca maľuje žltá podvýživa a chorôb. Nie je to len Mišo, ktorý trpí v Kasperovej rodine. Tie osudy remeselníckych rodín sú všetky viacmenej rovnaké. Šibalské kúsky chlapcov sa viac a viac nahrádzajú smutnými ponosami. «My sme dosiaľ mali vždy raz za týždeň, v nedeľu, mäso a mäsovú polievku, ale dnes nám povedal majster, že už ani to naďalej nebude...»

«Kdeže mäso! Ani sa nepamätám, kedy som ho jedol! To nám naša majstrová už i okružky chleba natoľko stenčila, že vidíme cez ne celú Bratislavu!»

«A my veru už od jesene nevečeriavame...»

A Mišov majster, Kasper, dnešný svoj rozhovor s krajčiom Krauzom zakončil slovami:

«Veru, neviem, neviem, ako sa to so mnou a s mojou rodinou skončí, ak sa v najbližšom čase niečo nestane. Prichodí nám zomrieť od hladu. A Miša musím prepustiť pred doučením...»

Hanka

Trh na deti

HANKA sa dostala z Bratislavy na južné Slovensko. Sociálna starostlivosť o mládež stará sa totiž o zverené jej deti tak, že ich dáva na remeslá, alebo ich rozdáva do súkromných rodín na výchovu. Na remeslá idú deti, ktoré už tomuto cieľu vyhovujú vekom. Mladšie dávajú na výchovu.

Snaha je tu celkom dobrá a pekná: starať sa o maloletú opustenú mládež. Pravda, niekedy aj najlepšie úmysly zvrhajú sa v zlo vinou rozličných okolností. A tak je to v tomto prípade. Z rozdávania detí na výchovu stáva sa trh na mládež. Dozvedáme sa o tom z dennej dače.

Tam sa píše:

Transport na Vrbovke

Na Vrbovke a v okolí sa dozvedeli, že príde transport najmenších otrokov. Oznamili to úrady bubnovaním, aj z kancl'ov. Príďte, dobrí ľudia, a vyberajte si v tomto

lacnom pracovnom tovare. Aj kúpíte, aj vám zaplatia, pritom na «radáš» vám budú robiť a pomáhať v tejto veľkej kríze. Tovar je tak od troch mesiacov. Prídavok 100-300 korún. Aj chudobným vdovám a ženám sa povedalo, keď si žiadali nejakú podporu pre hladné a tuberkulózu vyblednuté dietky: Len si ta zájďte a uvidíte, že dobre urobíte.

Autobus sa zastavil. Vyšli z neho dve ošetrovatelky. Na obecnom dome je rušno. Dietky milé, krásne ako hračky vo výkladnej skrini, žmurkajú, plačú, prsty si cicajú. Je im to čudné. Nemôžu pochopiť, čo sa to tu s nimi robí. Sedliaci! Ziskuchtivci! Ženy! Aj Cigánky prišli. Výber sa začal. «Hej! Ten chlapec, čo tam plače, je koľkoročný?»

«Nuž, strýko, ten má podľa tu uvedených dát šesť rokov. Je zdravý a silný.» «Tak, tak! Silného potrebujem. Pri husiach mu bude dobre. Ba aj pri oraní ho podučím, volky hnať.»

«To dievčatko si beriem ja.»

«Má päť mesiacov, budete naň dostávať 100 korún mesačne.»

«Ved' viem, ináč by som ho nemohla brať, lebo mám tri svoje a nemám im čo dať jesť...»

Tak to ide rad-radom. Aj Cigánka – špinavá, otrhaná – dostane trojmesačné nemluvniatko. A každý, kto len chce. Šesťročný chlapček sa priúča. Sedliak mu k tomu pomáha buchnátni a lieskovým prútom. Päťmesačné dievčatko si ťažko privyká na zemiakovú kašu a zberané mlieko (i to len v nedeľu). Trojmesačné nemluvňa v búde, v dyme a smrade sa dusí. Keď sa zadusí, Cigánka hlási a dostane iné. Vdova, ktorá svojich päť detí nemôže uživiť, nesie ich ta. Myslí: bude im lepšie. Ale keď vidí tento trh na otrokov, s plačom berie svoje bremeno na chrbát a do náručia a uteká z toho miesta ako šialená...

Hanka sa dostala na pustatinu Betö ku gazdovi Rigovi. Gazda si ju vybral preto, že Hanka je dosť silné dievčatko, a on potrebuje kraviarku k svojmu dobytku. Ako je to dobre, keď môže mať tak zadarmo slúžku! Ba ešte mu budú aj priplácať niekoľko korún

mesačne. Hm, tí páni sú predsa len dobrí, keď to tak múdro zariadili!...

«Neboj sa, dievča, u nás ti bude dobre! Mám kone, kravy, svine – budeš sa mať o koho starať. I bývať budeš s týmito zvieratkami. Tam ti bude teplo. Len čo dôjdeme domov, hneď ti spravím príču v maštali nad chlievikom. Namojdušu, na tej sa ti bude spávať ako princeznej...»

Na pustatine

PUSTATINA BETÖ leží na maďarských hraniciach pri rieke Ipli. Politicky patrí k obci Kováčovce. Je to na juhu modrokamenského okresu, ktorému dobrotivý pánbožko nepožehnal ani jediného metra železnice. Cestuje sa tu pešo, na vozoch a po hradskej i autobusom. Keď sa chcete dostať na najbližšiu stanicu k vlaku, potrebujete prekonať 50-60 kilometrovú cestu. Áno, z pustatiny Betö do Lučenca je asi 60 km! Kraj je tu rovinatý, úrodný. Pestuje sa tu víno, cukrová repa a pšenica. Okraje blatných ciest sú vysadené agátmi, ktoré sa v jarných mesiacoch premieňajú na ohromné kytice, vypúšťajúce do široka-d'aleka ľúbeznú vôňu svojich kvetín. A keď sa tak po prudkých lejakoch vyleje Ipeľ z koryta na okolité pláne lúk a polí, aby premenil celý kraj na neprehľadné jazero, nemáte rozprávkovejšieho kraja! Dívate sa do diaľav a v očiach sa vám mení od nekonečnej hladiny sčerených vlniek. Len tu a tam zavadí vám zrak o osamelý topoľ, ktorý vyčnieva z vôd ako zapichnutý prút. Na

topol'och hniezdia bociany. Netrzeplivo poletujú a vyčkávajú, kým opadnú vody, aby mohli začať so svojou hostinou na žabej pečienke. To vám je potom hurhaj! Ovzdušie sa chveje príšerným škrekotom žiab a bociany si vykračujú po močariskách ako kráľoviči.

Hanka sa díva na tento kraj z okienka Rigovej maštale a je jej strašne clivo. Ach, kde sú tie krásne končiare majestátnych Tatier? Kde sú štebotavé tatranské bystrinky? Kde je voňavá sihlina? Kde vtáčí spev? Kde uvidí mihnúť sa splašenú srnku? Kde zapanáčkuje veverička? Odkiaľ pribehnú jej bračekovci? Kto ju privinie a kto sa jej ozve miesto jej mamičky?

«Bú-bú-bú,» ohláša sa z kúta od válova Rohaňa.

«Kví-au-kví,» grúlia v chlieve prasce.

«Í-ha-ha-ha, íha,» rehoce sa Hankinmu smútku Pejko.

Ale Hanka má rada tieto zvieratá. Odchádza od oblôčika a ide k Rohani. Oblapuje kravu okolo šije a rozpálenú hlávku prikláňa si k veľkej hlave zvierat'a. A Rohaňa akoby rozumela bolesti dievčať'a. Díva sa na Hanku sústrastne svojimi múdrymi očami, a keď Hanke vyhrknu horké slzy, vyvaľuje svoj lemeš a líže devuškinu tvár, akoby chcela postierať všetky tie trpké slzy a zahojiť každú bolesť trpiacej Hanky.

Hej, Hanka veru hodne trpí v cudzom, chladnom svete! U gazdu Rigu niet pre ňu slova lásky ani čara rodinného tepla. Zachádzajú s ňou, akoby ani človekom nebola. Gazda má pre ňu len rozkazy, s gazdinou sa nemôže ani dohovoriť, lebo tá vie len po maďarsky, a Rigovie jediný synček Ákoš díva sa pyšne na «kraviarča» a vyplazuje na Hanku jazyk.

Veru, smutno je desaťročnému dievčatku v neznámom prostredí, kde niet človeka, ktorý by s ním cítil. Je tu stratené, opustené. Nik sa ho nespýta, ako sa vyspalo na tvrdom lôžku, nik sa nestará, či mu chutí papriková polievka. Rigovci si myslia, že pre život takému tuláčať'u stačí trochu jedla, maštal'ná strecha nad hlavou a dostatok roboty od rána do noci. Že je to dieťa, slabé, krehké dievčatko, ktoré by potrebovalo aj trochu ľudskej lásky a opatery, to nechápu. – Načo sa na také zafúl'anča usmiať? Načo ho pritúliť k sebe? Načo ho pohladkať? Kto by sa s takou potvorou maznal! A umyť ho? Vykúpať? Prečesať mu vlásky? Vyprať a zaplátať mu šatočky? – Ale

veď Rigovci si nebrali do domu dievča na to, aby s ním mali papračku – oni potrebovali slúžku, ktorá by im slúžila zadarmo, ba za ktorej výživu by ešte i sami dostali niekoľko koruniek mesačne! Veď na hranie majú svojho roztomilého Ákoška. To je ich drahý, jediný maznáčik. Jemu sa musia celí venovať a obetovať mu každý cit ľudskej lásky. Jeho rozmarom musia podriaďiť i záujmy celej domácnosti.

«Počuj, dievča, vymetaj poriadne maštal', lebo ti vytrhám tie tvoje škuty všivavé! – Pomedzi plánky plno hnoja! Pod koňmi mokro! Vo válovoch zajačí trus!... Aby som ťa už raz nevyCambal!»

A už zas zostáva Hanka sama vo veľkej maštali medzi čriedou dobytky. Prídu ju navštíviť len vtedy, keď ju chcú pohnať do roboty, alebo keď chcú zistiť, ako svoju prácu vykonala. Odmenou jej donášajú trochu jedla a sprosté nadávky. Viac, pravda, pochlípe papuľovej ako tej paprikovej polievky. A darmo sa usiluje, pre jej prácu niet uznania. I keby tú vec spravila ako najusilovnejšia včielka, ešte gazda Rigo šomre, hundre a nadáva. Nik na svete by mu hádam nevyhoviel.

Lež Hanka trpí mlčky a pracuje. Zo šopy znáša krmivo, zo dvora od studne vláči vo vedrách vodu na napájanie, na talige vyváža hnoj z maštale na záhumnie. Kŕmi, napája a čistí dobytok. Je to práca pre poriadneho chlapa. Ťažká a nebezpečná. A najviac sa Hanka bojí, keď má vysluhovať a čistiť bujných tátošov. Kone sú zlé. Darma sa im Hanka prihovára a márne ich hladká. Pejko sa jej síce svojim rehotom len posmieva, ale Šárga, ten nemilosrdne cerí na ňu dlhé zuby. Raz ju už chytil za suknicu a vyzdvihol do výšky. Bolo šťastím pre Hanku, že sa jej práve v tej chvíli pretrhla tkanička. Šárgovi zostala v zuboch len suknicu. Hanka sa vysypala pod válov. Naozaj, Hanka sa vytriasla zo sukne a Šárga potom metal sem a ta už len prázdnu hábou. A dievčaťu pritom veru nebolo do smiechu. Stálo tam polonahé a túžobne očakávalo, kým koňa omrzí ošklivá hra. Napokon odhodil Šárga suknicu nabok. Hanka si ju uchytila. Bola rada, len to ju zarmucovalo, že má na svojej starej sukničke zas nové diery.

No všetky zvieratá nie sú také ukrutné na Hanku. Sú tu aj tetky kravy, ktoré by za Hanku i do ohňa skočili. Len keď prekračuje prah

mašťale, aby vyšla von, už sa za ňou znepokojene obzerajú a s obavou múkajú. A keď sa k nim približuje, ani nevedia od radosti, ako jej z cesty ustúpiť a ako sa k nej potom pritrieť, aby ju tým neurazili. Hanka má v nich ozajstné priateľky. Keď je ona smutná, i kravy sa smutne dívajú. Keď plače, i kravy slzia. Hej, Hanka má tu predsa niekoho, komu môže vyžalovať svoje bolesti a zármutok!

A dobrý je k nej i Rohanin malý synček. Je to štrnásťdňové teliatko. Býva v rohu mašťale v neveľkej zápravke. Tam robí cirkus, predvádza svoje teľacie kúsky. Hanka ho hneď po svojom príchode pokrstila. Menuje ho Ryškom. A je to hodný parobček. Nie je o nič hlúpejší ako ostatné teľce v jeho veku. S Hankou sa priateli. Každý deň ukazuje, čo sa zas nového naučil. Najradšej zdvíha chvostík a šmiera zadnými nohami do výšky. Pri tomto výkone máva však ukrutné nehody. Zakaždým totiž vrazí hlavou do steny. A to bolí. Žmurká potom chudák od bolesti očami. Ba niekedy je to také prudké, že mu i slzy vyhrknu. No keď ho Hanka pohladí, potľapká a pochváli, hneď to všetko prejde. A Ryško ešte bujnejšie vyvádza.

Ba i zajačiky-králiky majú Hanku rady. Hopkajú za ňou po mašťali ako prítulní psi. A keď Hanka zavolá «muc, muc!», to obklopí ju celá črieda ušiakov. Panáčujú potom a berú si z Hankiných rúk potravu.

A ešte holuby. Na ten krdeľ hrkútavých vtákov nesmieme zabudnúť. Tam si poletujú po strechách stavísk, a keď Hanka vyjde na dvor, hneď sa jej niektorý posadí na plece. Búdky majú popod odkvap mašťale. Tam majú hniezdočka a tam odchovajú i svoje mladé. Hanka veľmi rada počúva ich hrkútanie. Keď si večer líha na priču nad chlievikom, holuby jej hrkútajú uspávanku. A keď sa ráno zobúdzajú, akoby sa jej prihovárala dobrá mamička, tak znie ten hlások holubov.

«Hrkú-hrkú-hrkú.»

Nuž, Hanička, nebuď smutná. Nehnevaj sa na zlých ľuďí a na ukrutného koňa. Ostatné zvieratá a vtáky ťa majú rady. Majú ťa rady kravy, teľa, zajace, holuby, prasce, sliepky, husi, pes, mačka... Hanička, nebuď smutná! Neplač...

Príchod učiteľ'a

«TAK ŠKOLU PREDSA LEN BUDEME MAŤ. Dnes som dostal od školského inšpektorátu prípis, v ktorom nám oznamujú jej zriadenie. I učiteľ'a nám už vymenovali. Nejakého Štefana Hronkina.» To rozpráva pohraničný strážnik Matej Majda svojmu druhovi Františkovi Novákovi. Vracajú sa práve zo služby, z obchôdzky po štátnej hranici. Na pustatine Betö je totiž oddelenie pohraničnej finančnej stráže, ktorá má za úlohu strážiť úsek československej hranice od piešťanského mosta po most kováčovský. Hranicu tu tvorí rieka Ipeľ. «Ved' dobre, dobre! Je to pekná vec, že nám tú školu konečne povolili! Ved' si sa, Matej, dosť za tým nabehal! Ale pováž, kde ju len umiestime, kým nám zas poukážu potrebnú sumu na vybudovanie školskej budovy? A kde bude bývať učiteľ'? Však sám najlepšie vieš, aká je tu hrozná núdza o miestnosti a o byty! Sami bývame so svojimi rodinami len v tesných komôrkach chalúpok tunajších obyvateľ'ov.»

«Aj o to je postarané. Ved' prv, ako nám školu povolili, museli sme oznámiť úradom, kde sa bude dočasne vyučovať. Bude to u kolára Perčinu. Ten má dve izby. A sľúbil, že za dobré nájomné jednu z nich prepustí.»

«A učiteľ?»

«Učiteľ sa môže ubytovať v pitvorci, cez ktorý sa vchádza do izby.

«Tak to máš už všetko pripravené?»

«Všetko. Len neviem, ako sa nám učiteľ sem dostane cez toto blatisko. Po Modrý Kameň autobusom. Ale ako ďalej?»

«Počul som, že autobus dochádza zas až do Želoviec. Opravili vraj cesty. No a zo Želoviec je to už len asi 16 kilometrov. To dobré kone prebrodia, hoc budú i po bruchá zapadať.

«Neviem... neviem...» starostlivo usudzuje Majda a rozhliada sa po pustých pláňach, na ktorých v lete zvonievajú klasy dozrievajúcej pšenice.»

Na druhý deň hijoká jeden zo želovských furmanov na poľnej ceste k Betövu. Na voze má naložený kufor a učiteľa Hronkina. Preklína všetkých bohov a učiteľov, keď mu kolesá voza zapadajú po osi do mazľavého blata. Ľutuje, že sa dal zlákať dobrou odmenou, a najradšej by ihneď vysypal učiteľa i s jeho kufrom do mláky a vrátil sa domov. Hronkin má veru už i strach, že sa tak stane. Ale nie, nepoznáte želovských furmanov! Ved' by sa taký furman ani neubránil posmeškom, že náklad zhodil na polceste, keďže mu «kocúry» zviazli po uši a nevládali dotiahnuť.

A tak ťahajú koníky, ťahajú, až dotiahnu k prvým domkom pustatiny. Tu furman zastaví a obracia sa k učiteľovi:

«Tak, kde vás mám zložiť?»

«To veru neviem. Som tu neznámy. Musím sa ísť popozerať do tých domcov...»

«A čo si myslíte, že ja mám kedy na vás tu hodiny vyčkávať?» a nazlostený furman už aj s'ahuje Hronkinov kufor z voza naprostred cesty do blata.

«Preboha! Azda ma tu nechcete takto nechať?»

«Doviezol som vás do Betöva. To bola moja povinnosť. Prosím si zaplatiť.»

A učiteľ zaplatí 120 korún. Hej, kto mu to kedy nahradí? A schádza z voza. Ozaj, kde tu len stúpiť? Hop! a už trčí po členky v blate. Do topánok sa mu nabera špinavá voda. Joj, to je hrozné! Chce pokročiť, aby si vyslobodil nohy z tejto hnusoby. Ale beda! Nohy zapadajú ešte hlbšie. Už je v tom takmer po kolená.

«Hja, braček! Do našich krajov nesmiete sa vybrať v lakovkách! V tých si môžete špacírovať niekde po meste. Tu sa nosia poriadne vysoké čižmy!»

A pán učiteľ bezradne prijíma lekciu. Potom sa obzerá po chalúpkach. Pred nimi už stoja ich obyvatelia. Prekvapene sa dívajú na nového hosťa pustatiny. A ten tam stojí v čiernych šatách a v lakovaných topánkach rozkročený vprostred cesty v blate. Ach, ako komicky vyzerá s tým kufrom!

«Prosím vás pekne, ja som sem prišiel za učiteľa, nemohli by ste mi poradiť, kde sa mám uchýliť?»

«Nem tudok tótul...»

Na tomto konci pustatiny bývajú totiž samí Maďari. Aj oni síce vedia, že sa má v najbližších dňoch zriadiť škola, ale sa na to hnevajú. Chceli by školu maďarskú. No aby to bola škola slovenská, o to sa už dávno postarali pohraniční strážnici, ktorí sú národnosti českej a slovenskej. Im totiž už tiež dorastajú deti do školy. A nechceli by si ich dať odnárodniť.

Nuž darmo sa Hronkin prihovára týmto ľudom a márne žiada od nich rady. I keď rozumejú, kto je a čo si želá, predsa len nejavia nijakú ochotu pomôcť mu. Nuž usadzuje sa milý pán učiteľ na svoj kufor a vyčkáva zúfalý naprostred cesty svoj ďalší osud.

«Haló, deti, pán učiteľ vám prišiel, bežte si ho privítať!»

Drobizg sa hrnie. Z horného konca pustatiny i z najodľahlejších hlinených chalúpok vybehujú zafúľaní chlapci a dievčatá. To vám je divadlo! Pán učiteľ na kufri a okolo neho 15-20 nazízajúcich hlavičiek. Okukujú si ho ako novú smiešnu hračku. No skoro prichádzajú i dospelí a Hronkin sa vyslobodzuje z tejto komickej situácie. Privítajú ho členovia pohraničnej stráže a odvedú do miestnosti nastávajúcej školy.

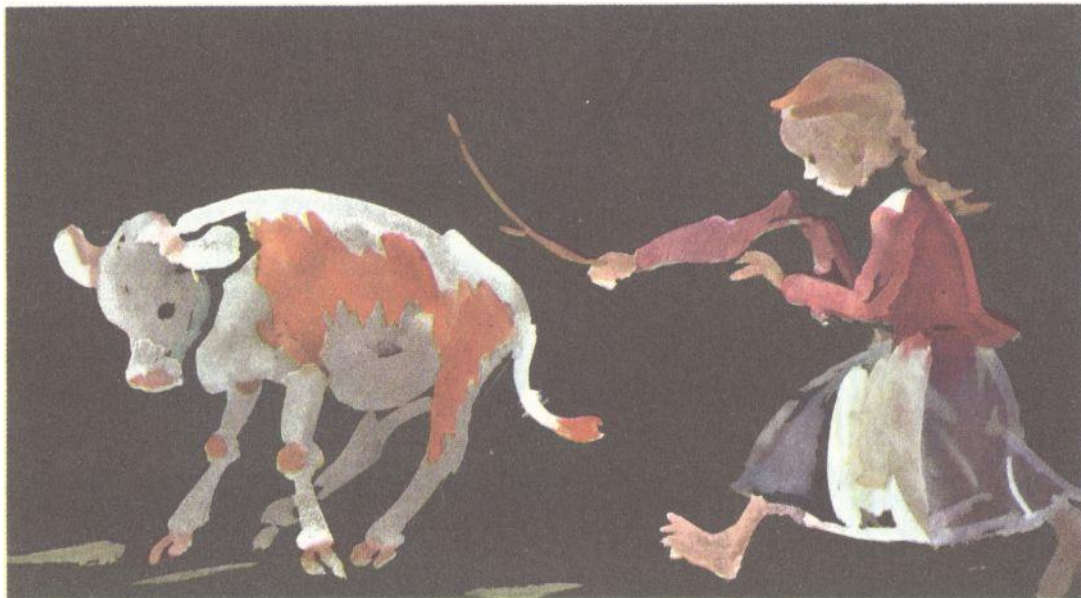
V najbližších dňoch začína sa vyučovanie. Je to hrozná práca. Niet dosiaľ nábytku a niet učebných pomôcok. A tí žiaci! Dochádzajú i z okolitých samôt. Nazbieralo sa ich spolu 34. Väčšina z nich však vôbec nechodila do školy. Nemali kam. Najbližšie školy sú až v Kováčovciach a v Čelároch. A to je pekných pár kilometrov. A i tí, čo ta chodili, učili sa dosiaľ len po maďarsky, lebo tam sú maďarské školy.

Po nejakom čase to však predsa len prichádza ako-tak do riadnych koľají. Začína sa to podobať škole a vyučovaniu. Z húfu zašpinených detí stáva sa trieda poriadnych žiakov. Medzi nimi vidíme i našu Hanku. Gazda Rigo ju síce nechcel dať do školy, ale pán učiteľ rozhodne zakročil. Keď je školopovinná, do školy chodiť musí! A tak Hanka každý deň zamieňala maštal' na niekoľko hodín za školu. Cíti sa tu dobre. Učí sa rada. Len tak hlce tie písmenká a ostatné náuky. Najradšej má však vlastivedu. Ten obraz, čo pán učiteľ nazýva mapou a na ktorom je nakreslené celé Slovensko, ukrutne sa jej páči. Taký kúsok papiera, čo si ho pán učiteľ poskladá a vloží do vrečka, a predsa je tam namaľovaný taký kus sveta! Hej, i Vysoké Tatry sú tam! Hanka už videla tie tmavé škvrny, na ktorých je napísané Kriváň, Gerlachovka, Lomnický štít a ktoré sú jej domovom.

«Ty že si z Tatier? No, a vedela by si tam sama zacestovať? Pod'že k mape a ukazuj nám, kade by si išla!»

Hanka, to pravda, ešte nevie, ale pán učiteľ tak podrobne opisuje cestu, že by sa za tým dalo zísť i posliepačky. On je totiž rodák spod Tatier. Tam má domov.

A Hanka si vstępuje do pamäti každé slovo. Smer ciest i mená dedín, ktorými by sa dostala pešo alebo povozom do Lučenca a potom vlakom cez Vrútky na Štrbu a Poprad... Ach, domov!... Mamička!... Domov!...

Túžba po domove

A HANKE cesta k domovu, ktorú poznala na mape, začína vrtat' v hlave. Čo keby ju raz prekonala? Keď príde jar a vyschnú cesty... Keď sa rozzelenajú tatranské lúčiny a vtáci budú spievať... Keď sa zas navrátia krásne dni a rozprávkové večery. Keď tam pri jazierku...

Ach, mamička moja drahá! Či vás ešte uvidím? Kde ste mi, kde ste? Kde sa teraz asi skrývate? Kde prežívate tie sychravé zimné dni a studené noci? Či sa máte aspoň kde zohriať? Či nie ste hladní? A čo robí moja malá sestrička? Čo robia bračkovci? Ako sa vodí Paľkovi u bohatých pánov a čo je s Miškom v Bratislave? Ach, ako dobre, že sa už skoro naučím písať! Budem vám vypisovať dlhé, dlhanske, dlhokánske listy... Ale nie, nie listy, chcem radšej sama k vám zabehnúť! Chcem sa k vám navrátiť! Ta, k milému jazierku. Do útulnej pivničky... Oj, ako krásne tam bývalo!

A Hanka, kade chodí, tade snuje plány na návrat do Tatier. Pri každej práci myslí na domov. V každom sne sníva o svojich najmilších. Niekedy sa tak pohrúži do myšlienok, že ani nevie, čo sa okolo nej deje. Nevidí, nepočuje, necíti. Nepozoruje, že sychravé dni striedajú sa s mrazivými nocami. Nevšima si plynúcich udalostí. Nevníma zlobu, ktorou ju zahŕňajú. A len keď ju gazda Rigo surovo okrične, preberá sa zo svojho pohrúženia.

«Hej, čo sa ty, dievčisko, vláčiš ako mátoha?! Zamýšľa sa a nedáva si pozor na robotu! Mohla by si sa radšej niečomu priučiť! Kravy dojit! I tak sa musíš chytiť do toho. Keď sa nám Rysuľa otelí, nebude veru stačiť gazdiná na všetky. A to už čakáme každý deň. Ba – aby som nezabudol – zverujem ju tebe do opatery. V noci nedrichmi ako bunda, ale skoč vždy a podívaj sa na ňu. A keď zbadáš, že sa niečo deje, zobuď i mňa! Beda ti, ak sa stane pre tvoje darebáctvo nejaké nešťastie! A to sa pri telení kráv často stáva. Keď nie sme dosť opatrní, môže sa zaliat' teliatko, alebo môžu vyhučať vnútornosti z teliacej sa kravy. A najmä pri prvôstkach, ako je Rysuľa, je to nebezpečné. Preto pozor! Lebo beda tvojej koži! Zodral by som ju z teba ako zo starého psa!»

Ach, že je už koniec tej surovej reči! Ale prečo tu tak drsno každý s Hankou zachádza? I deti, čo s ňou chodia do školy, volajú ju len «*kraviarčat'om*», akoby nevedeli, že sa ona správne menuje Hanka Čenková. A na ceste zo školy vždy sa jej posmievajú. Ale to ich na to navádza ten Ákoš. A nemajú veru príčiny posmievať sa jej chudobe. Samy sú dokonalé bedárčatá. Ich otcovia bývali sluhami a bírešmi na tunajších panstvách maďarských veľkostatkárov, kým tieto veľkostatky nerozparcelovali.

Teraz sú však bývalí sluhovia a bíreši ešte väčšími žobrákmi, než boli do tých čias, lebo prídel z poľa dostal len ten z nich, čo mal peniaze. A tých bolo veru veľmi málo. Ostatnú zem rozpredali slovenským kolonistom. Tak teda väčšina tých detí, čo sa Hanke posmievajú, je práve taká chudobná a biedna, ako je Hanka sama. Veru, nejedno neraz nemá čo do úst vložiť, aby si ukojilo hlad! A bývajú tiež chudobne ako Hanka. Na samotách a v dedinách nie je síce nejakou hanbou spávať v maštali. Tu je to prirodzené, že sluha býva spolu s dobytkom. Domy sa nebudujú veľké. Len malé hlinené

chalúčky s jednou izbičkou, ktoré nemávajú ani dlážky a sú také nízke, že sa v nich vyšší človek dotýka hlavou povaly. Oblôčiky týchto izbičiek zakryli by ste dvoma dlaňami. Spáva sa tu teda v lete na šope v sene a v zime, kto sa nezmesť do izbice, ide spať do maštale na slamu. «*Chudoba cti netratí.*»

Lež Hanka vie, že pôvodom všetkých tých posmeškov je ich osemročný Ákoš. To je také rozmazané, zlostné chlapčisko. Rodičia mu dávajú všetko po vôli. Ba ešte sa i smejú, keď vyvedie nejaké grobianstvo. Nepotrescú ho, keď starej tetke, čo chodí o palici, nadáva do kriváňov; nenapomenú ho, keď statok týra remenným bičom.

Ale toto sa mu raz zle odplatilo. Vošiel práve do maštale a začal šľahať. Šľahol Rohaňu, až sa prehla a zabučala od bolesti. A šľahol i Šárgu. No Šárga neprijal svoj údel pokorne ako krava. Obzrel sa zlostne, vyškeril zuby, a keď videl, že nezbedník stojí konča neho a že by ho teda nedosiahol svojimi hryzadlami, vytrônil kopytami. Chlapec skríkol, a už sa aj váľal naprostred maštale. Ľavou rukou si chyťal pravé rameno a volal s plačom na otecka a mamičku. Kôň ho trafil do pravého ramena. Bolo veľkým šťastím, že nie do hlavy, lebo by bol nezbedník doplatil životom. Rana bola naozaj veľká a ťažko sa hojila. Celé dva týždne chodil Ákoš s obväzmi.

No ani tento prípad mu nebol dostatočnou poučkou. Sotva sa ako-tak uzdravil, už vyčíňal zas.

«Ákoško! Pod', syn môj, oblečiem ťa do sviatočných šiat, pôjdeme k starým rodičom na návštevu. Starý otec má dnes narodeniny, pôjdeme mu blahoželat'.»

No sotva matka syna vyobliekala, už je Ákoš v maštali. Chcel sa pred Hankou popýšiť, aký je on pán vo sviatočných šatách.

«Podívaj sa, kraviarča, to mi sluší, čo?! Hm, že by si i ty chcela tak sa vycifrovať a ísť na návštevu?»

Ale Hanka si ho nevšíma. Neodpovedá mu vôbec. A to chlapca dopaľuje. Rozmýšľala nachytro, čo by vykonal Hanke, aby ju pozlostil. Hej, vypustiť jej tak toho bujného býčka zo zápravky. Nech sa potom kraviarča morduje, kým ho zas ta dostane. A keby jej tak býček ušiel, to by bol figeľ!

A už sa blíži k zápravke a otvára dvierka. Pravdaže, Ryško len na to čakal! Rúti sa z väzenia ako šialenec a radostne skáče okolo Ákoša. Hádže hlávkou a trôňa zadnými nohami, až mu kusy hnoja z ratic odfrkujú a padajú Ákošovi rovno do tváre. Chlapec sa chce tomu brániť, oháňa sa rukami, ale býčka to len posmeľuje. On nerozumie, čo chce Ákoš dosiahnuť tým rozhadzovaním rúk. Jemu sa zdá, že ho tým vyzýva na zápas. A už sa aj rozbehuje a bác chlapca hlavou do brucha. Ákoš sa od bolesti prehýna vo dva konce. Nemôže ani vykriknúť. Na žalúdok si pritláča dlane a celý sa predkláňa. A to je býčkovi práve vhod. On si myslí, že mu Ákoš nadstavuje hlavu, ako to robia teľce pri pračke. A už sa rozbehuje znova a bác Ákoša do hlavy. Chlapec sa potáca späť a klesá zadkom práve do veľkého kravského lajna. Posadzuje sa doň vo svojich parádnych šatách ako do pohovky. A teraz len nastáva tentušenie. Ryško skáče, strká, kope rozradostený svojím víťazstvom. A Ákoš sa premieňa na hromádku hnoja a bolesti. Nebyť Hanky, ktorá svojím rozhodným zakročením odvádza býčka späť do zápravky, zostala by z Ákoša len rozcapartená mŕtvolka. No i tak je hrozný pohľad na chlapca. Ruky, tvár, šaty, to ani nevidieť spod kravského trusu. Ba i ústa, uši a oči má ním zapchaté. Zvíja sa tam a stene od bolesti a Hanka ani nevie, ako mu chytro pomáhať. Tak, teraz sa mu veru zišlo to «kraviarča», keď ho ratuje v nešťastí!

Už je štrnásť dní od čias, čo gazda Rigo prikázal Hanke dávať pozor na Rysul'u. Hanka deň i noc bdie a očakáva nového člena maštal'nej spoločnosti. Ale jemu sa akosi nechce na tento svet. No bude iste býček, lebo býčky nosia kravy i dva týždne po čase.

Hanka je už celá vysilená. Cez deň tvrdo pracuje a v noci spáva len «naúchytky». Každú chvíľu sa vytrhuje zo spánku a skáče z priče, aby sa podívala na Rysul'u. No dnes sa ukazujú už zjavné príznaky. Hanka musí byť veľmi opatrná. Nesmie zaspať, hoc oči sa jej už stojačky zatvárajú. Ach, ako ju bolí hlava z tých prebdených nocí! Je celá zmalátnená. Sotva sa vláči.

«Ach, Rysul'ka moja zlatá, nemuč ma už toľko a dones konečne to teliatko!» A Rysul'a akoby rozumela. Sústrastne sa díva na úbohú Hanku. Výrazom svojho zvieracieho obličaja sľubuje, že už to bude.

Bude... Hanka ju objíma okolo šije. Sadá si na válov. Hlávka jej klesá do žľabu. Usína. Krava jej líže tvár, vlasy, ruky, nohy... Hanke sa zdá, že ju to hladká jej dobrá mamička. Ach, aké je to milé!... Hanka sa zo sna blažene usmieva... Je neskorá noc...

«Ej, pre teba by veru mohli i hromy biť a nielen krava sa teliť! Ty si tu chrníš, a nech nedôjdem, ktovie čo by sa porobilo!»

Hanka sa strhuje. V prvej chvíľke nechápe, čo sa robí. Pozerá... pozerá, kde je jej mamička, a až o chvíľu vidí, že tu stojí gazda Rigo s lampášom. Rysuľa sa zvíja v pôrodných bolestiach. Na svet prichodí krásny sivý býček. Matka si ho líže, umýva a malý synček už sa aj stavia na nohy. Všetko šťastne. Rigo je spokojný. Robí potrebné opatrenie a odchodí.

«Tak je všetko v poriadku. Môžeš si ísť ľahnúť...»

A Hankou striasa zima. Je neskorá nočná hodina. Zíva sa jej, spala by. Na priči je chladno. Líha si zas do žľabu pred kravy. Tie na ňu dýchajú a zohrievajú ju, ako zohrieva osol na obrázku malé Jezuliatko...

A Hanka blúdi vo snách tatranskými chodníkmi...

List od brata

HANKA je jednou z najusilovnejších žiačok školy. Sotva uplynuli tri mesiace výučby, a ona už vie krásne čítať. Pán učiteľ ju má zato rád. Požičiava jej knižky na čítanie, Hanka síce má len veľmi málo času na vzdelávanie sa, ale využíva každú voľnú chvíľku. V prestávke, alebo kým sa iní žiaci hrajú, ona číta. Posledne jej požičal pán učiteľ krásnu knižku, ktorú napísala česká spisovateľka Marie Majerová. Tá knižka sa menuje BRUNO. Tu Hanka číta o osude chlapca, ktorý sa trochu podobá osudu Hankinmu.

Bruno je chlapec z cudziny, ktorého rodičia dajú na výchovu do českej dediny, aby sa tam naučil po česky. Je to pre chlapca cudzie, neznáme prostredie.

Nerozumie tamojším ľuďom a oni nerozumejú jemu. Českí dedinskí chlapci posmievať sa Brunovi a prezývajú ho. Zhrkujú sa vo svorky a prenasledujú cudzinca. Bruno ťažko znáša ponižovanie. A keď už nemôže trpieť krivdy a pohany, odhodláva sa na útek do svojho domova.

A táto časť knižky najviac Hanku zaujíma. Usilovne sleduje Brunov podnik: ved' aj ona chce ujsť. Napodobní teda Bruna, len si dá pozor, aby sa vyhla chybám, ktorých sa dopustil Bruno pri svojom úteku. Áno, ujsť! Už nebude dlho znášať ústrky! Už sa blíži jar. Cesty vyschýnajú. Trávička pučí. Vtáci spievajú...

Na dojenie kravy treba mať silné prsty. Je to ťažká robota. Hanka si len pomaly na ňu zvyká. Ešte vždy ju bolia palce a ukazováčiky na rukách. Má na nich mozole.

I teraz dojí. Sedí na malom stolčeku vedľa kravy a medzi kolenami drží zaseknutý hrotok. Poťahuje cecky a mlieko crká. Má už asi pol hrotka speneného mliečka, keď niekto vstupuje do maštale.

«Ty si Hanka Čenková? Doniesol som ti list.»

«A od koho?»

«To neviem. Bol som včera na pošte vo Vrbovke a tam mi ho dali.»
A pohraničný strážnik podá Hanke list a odchádza.

«List? Ktože mi ho len písal?» diví sa Hanka a rozlepuje obálku.

«Len ako ho čím skôr prečítať? Ved' kravu nemôžem nechať nedodojenú stáť. Čo, keby vošiel gazda? Nuž, dám si ho vedľa na koleno a budem odrazu i dojiť, i čítať!» A Hanka dojí i číta:

*Milá sestrička moja,
iste sa začuduješ, keď dostaneš tento list! Kde som sa dozvedel Tvoju adresu? Nuž bol som v úradovni pre sociálnu starostlivosť o mládež, a tam mi ju povedali. Veru dlho som sa napremýšľal, kým som vyhútal, ako sa dozvedieť o Tebe aj o ostatných našich drahých. Mamičke som už dávnejšie dva razy písal, ale odpoveď som nedostal. Hádám nedostali moje listy. Len keby si aspoň Ty tento list dostala. Viem, že nevieš čítať ani písať, Ej, ba veru už viem!, myslí si Hanka, ale dúfam, že nájdeš tam dobrého človeka, ktorý ti to prečíta a ktorý mi tiež láskavo napíše niekoľko slov o Tebe. Ved' tak smutno je mi za vami v tomto cudzom svete! Už mnoho mesiacov prešlo, a ja neviem nič o vás! Hádám od Teba sa niečo dozviem. Možno Ty mi oznámiš, čo je s mamičkou, s Evičkou, s Paľkom, aj ako sa Tebe vodí?*

Ja sa tu mám veru hocijako. Biedy a hladu zakúsím sto rás viac ako u našej dobrej mamičky. A narobím sa ako otrok. Som tu slúžkou a ošetrovateľom. Ale veru zlým ošetrovateľom, lebo práve v pondelok mi pochovali jedného z mojich pacientov. Umrela mi pani majstrová. Celú zimu ležala a vykašľavala kusy krvi. Lekár, ktorého majster zavolať k umierajúcej, sa zhrozil. Záchrany nebolo. Hneď potom dokonala. Po pohrebe nariadil lekár zdravotnú prehliadku nás všetkých, čo sme s ňou bývali. A tu sa zistilo, že sme už všetci chorí na pľúca. I majster, i jeho deti, i ja. Máme vraj ísť na liečenie do Tatier. Červený kríž sa má o to postarať. Ja a majstrove deti že pôjdeme do toho detského Šrobárovho ústavu v Dolnom Smokovci. A na to sa veľmi teším! Ani z tej choroby si nič nerobím. Len keď pôjdem zasa domov! Zasa ta, k našej mamičke! A zasa do lesov! Veru, je tam omnoho krajšie ako v Bratislave, i keď má Bratislava mnoho krásnych vecí! Všetkým prídete i Ty? Príd', pýtaj sa, a ak Ťa nepustia, ujdí! Príd', budeme zasa chodiť na huby a naháňať veveričky! Príd', bude zasa krásne pri jazierku! Nuž do videnia! Srdečne Ťa pozdravuje Tvoj brat Mišo

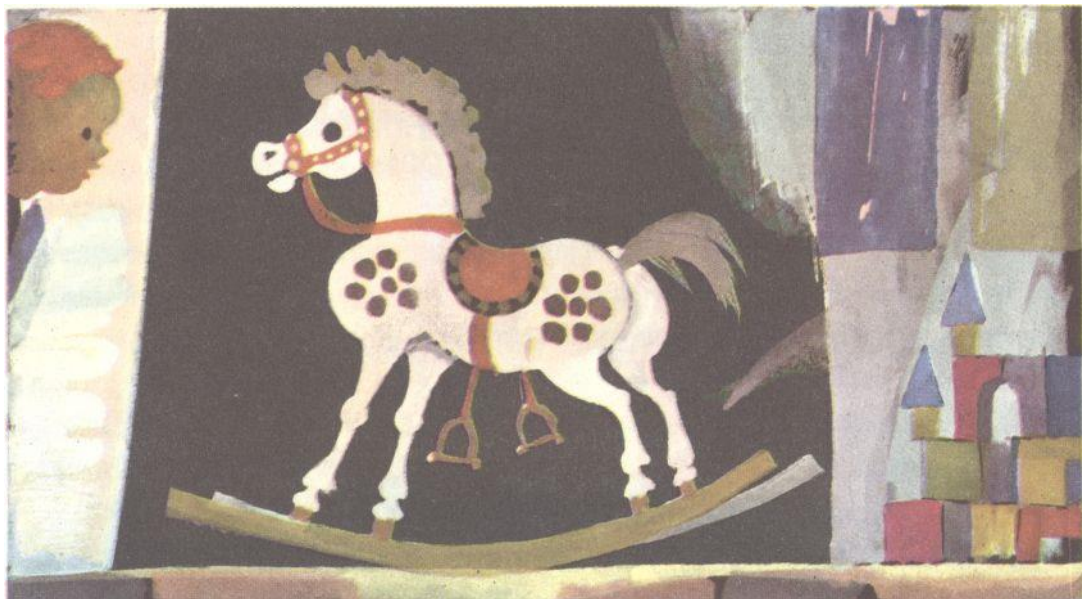
A Hanka zabúda, že má medzi kolenami zaseknutý hrotok a že dojí kravu. Vo vytržení stíska cecky, na ktorých má Rysul'a boľavé bradavky. Chce skríknúť: domov! domov! – keď vtom kopne krava od bolesti nohou, a plný hrotok mlieka váľa sa po zemi. Čerstvé mlieko leje sa po plánkach a steká s hnojnicou. Hanka sa díva na toto chvíľu nechápave a potom zatrasie ňou strach a hrôza.

«Čo som to vyviedla?! Gazda ma bude biť! Jój! – Ba nie, ja sa nedám biť! To bolí! Idem preč! Preč z tohto domu, kde pre mňa majú len osočovanie a nadávky! Preč z tohto nevl'údneho prostredia! Preč od nemilosrdných ľuď, dokiaľ sa nedozvedia, čo som vykonala! – Preč! – preč!...»

IV

Paľko

V pohodlí

A TERAZ si zjádime na návštevu k Paľkovi. Vieme už, kde ho máme hľadať. Nie je to tmavá diera bratislavskej Židovne, v ktorej sme sa stretli s Miškom, ani nevľúdna maštal' juhoslovenskej pustatiny, kde sme sledovali utrpenie Hanky. Paľko býva v krásnom paláci v útulnom mestečku pod Tatrami. Keď pritisneme pri bráne malý biely gombík, na chodbe budovy ozve sa elektrický zvonec a vo dverách sa zjaví bystrá devuška, ktorá nám beží otvoriť. «Čo si želáte?» spytuje sa nás.

«Nuž, chceli by sme navštíviť malého Paľka Čenku. Boli sme už u jeho brata v Bratislave aj u sestry na maďarských hraniciach. Teraz by sme chceli vidieť, ako sa má on.»

«Nech sa vám páči!» hovorí devuška a vedie nás dnu.

Ej, veru, braček Paľko to najlepšie vyhral zo svojich súrodencov! Hľad' te len, aký sa stal z neho pán! Má na sebe krásne vyhladené šatočky a v topánkach by ste sa mu mohli uvidieť ako v zrkadle! Vlasy pristrihnuté a pričesané «na ježka», pod bradou hodvábná

mašlička a na ruke zlatý prstienok. Vymytý, vyčesaný, ba ešte navoňavkovaný nejakým violetovým parfumom. Hej, veru, ani by sme ho nepoznali, keby sa neusmieval na nás tým svojím dobráckym úsmevom, pri ktorom mu očká svietia ako dva uhlíky.

«Nuž, ako sa máš Paľko?»

«Dobje,» odpovedá a už nás vedie z predizby do ďalších miestností. Prechádza salónmi, jedálňami, spálňami. Všade prepych a veľkoleposť. Perzské koberce, mahagónový nábytok, zlaté rámy na obrazoch. Každá sála ináč vymaľovaná a každá ináč zariadená. Sošky, prikrývky, podušky, jelenie parohy, vypchaté vtáky, ťažké záclony, vázy, obrázky, pamätníky a nekonečný počet iných okrás. Na stenách zrkadlá a veľké portréty. Ako v múzeu. Mohli by sme hovoriť o nevkuse. Istotne, každý človek by sa tu dobre necítil, ale každého musí ohromiť to veľké bohatstvo. Každého by to prepychové haraburdie nepotešovalo, ale každého musí zarazit' skutočnosť, že v týchto veciach leží nezužitkovaná nesmierna hodnota...

Vari dvanásť, ako v rozprávke o zakliatom zámku, a hádam i viac tých izieb prechádzame, kým sa zastavuje náš Paľko vo svojom salóniku. Áno, aj on má salón, kde prijíma návštevy, a má i svoju spálničku. V salóniku nás usadzuje a otvára veľkú dubovú skriňu, aby nám ukázal svoje hračky.

Najprv vyťahuje krásneho dreveného koňa s koženým sedlom. Toho má najradšej. Menuje ho Fakom. Chytá ho za uzdu, nohy do strmeňov, sadá naň a už: «Dzi, koníčku, do Plešova, dzi, dzi, dzi!...» Potom trúbí auto a rapčí od jednej steny k druhej, píska železnica a jachá po kruhovej linaji, pochodujú cínoví vojaci, skáču gumené lopty. Napokon nám Paľko skladá továreň z hracích kociek, a to práve takú, ako má jeho «tati».

«To je tebe hej! A nespomínaš si na svojho bračeka a na sestričky?» Paľko myká plecami.

«A na mamičku si ešte nezabudol?»

«Boli ma navštíviť. Plakali.»

Do salónika vchádza kuchárka. «Paľko, mám ťa pripraviť na obed. V jedálni je už prikryté. Budeme obedovať.»

Lúčime sa. Opúšťame Paľka, aby mohol ísť obedovať. Prejdime zas v mysli tým dlhým radom prepychových miestností, ktoré slúžia za príbytok trom ľuďom: továrnikovi, jeho panej a Paľkovi. Trom ľuďom azda dvanásť, ba hádam i viac izieb... Mišo, kde ty bývaš so svojím majstrom a s jeho rodinou? Hanka, kde ty spávaš? Deti, kde sa skrýva vaša matka s najmladšou sestričkou? V jedálni je pripravené. Predjedlo, polievka, príkrmy, pečienka, múčniky, ovocie, víno. Všetko vzorne servírované. Pre tri osoby: pre pána továrnika, pre jeho paniu a pre Paľka.

Paľko, ty zabúdaš na svoju matku a na súrodencov? Prečo? Prečo nemôžu zabudnúť Mišo a Hanka?

Hm, v hojnosti sa ľahko zabúda na biedu...

Na lyžiach

NA NÍŽINÁCH môže byť blato, na uliciach Bratislavy zmrznutý prach, ale tatranská zima sa nikdy neobíde bez snehu. Na vysokých horách sneží od včasnej jesene do neskorej jari. Kým obyvatelia južných častí Slovenska túžia v túto zimu čo i len uvidieť strapce snehu, pod Tatrami zapadajú vlaky do neprepustných závejov.

Rozľahlé stráne, vysoké končiare, hlboké údolia – a všetko sa to podobá ohromnej plastickej mape, vymodelovanej v najbeľšom tvarohu. Ešte i stromy, lesy, ktoré sa v lete zelenievajú, tmavejú, sú teraz zasypané mohutnou vrstvou páperovej bieloby. Vzduch zvoní čistotou a srdcia lyžiarov túžbou po zasnežených úbočiach.

«Pod'me, pod'me! Haló – hej – hop!»

Pán továrnik s paňou a s Paľkom sú na tatranskom Hrebienku. Vывiezli sa sem zo Smokovca lanovkou. Odetí sú v lyžiarskych

úboroch a na nohách majú pripäté lyže. Veľmi radi sa lyžujú. Vedia, že je to zdravý šport. A čo zábavy pri ňom.

Hladíme len na Paľka, ako sa práve kopíca! Ale neudrie sa. V snehu sa môžeme váľať ako v perinách a nezraníme sa. Sneh je mäkký, sypký. A Paľkovi nie je pritom ani zima. Má dobré, teplé rukavice a šaty, ktoré hrejú ako pec. Lyžovať sa síce ešte nevie, ale v padaní, to vám je už z neho pravý umelec! Niet lyžiara, ktorý by toľko ráz padol ako Paľko. No i to je umenie! «Čože, na lyžiach sa zviezť dolu brehom, to dokáže každý,» myslí si Paľko, «ale skúste sa niektorý zviezť na chrbte, ako to robím ja!»

A naozaj, Paľko viac sa šmýka na zadku ako na lyžiach. Ale to neškodí. Veď sa on naučí. Lyže má dobré, remienky na nich v poriadku a palice s krúčkami tiež. A to je hlavné. Ostatné už príde samo od seba. Veru, tak o desať dní sa mu už nebudeme posmievať, že do brehu si vyšľapuje pyšne na lyžiach a z brehu že sa lyže hanebne vezú na ňom! To už bude jazdiť ako čert na babe!

A pán továrnik sa o to postará. Jeho najmilším pobavením je, keď sa môže s Paľkom hrať a učiť ho základným pohybom. Keď sa to chlapcovi nedarí a robí kotrmelce, pán továrnik sa smeje, až mu brucho tancuje.

«Ale tuná, na Hrebienku, predsa len nie je vyhovujúce miesto pre takých lyžiarov, ako sme my,» hovorí pán továrnik. «Obávam sa, aby sa chlapcovi niečo nestalo. Zvezieme sa dolu do Smokovca a odtiaľ podnikneme ľahkú túru Cestou slobody k Lomnici. Tam je to nižšie a nijaké nebezpečenstvo. Z Lomnice potom môžeme odcestovať vlakom domov.»

«Dobre,» súhlasí pani továrnička. «I mne sa tu hlava krúti, ale poďme si najprv do hotela zaobedovať.»

Paľko by radšej zostal. Jemu sa veľmi páči v týchto výškach. Odtiaľto vidieť doširoka, doďaleka. Okolo skalné bralá, pod nimi zasnežené lesy a v diaľkach v spišskej a liptovskej kotline, rozsypané mestečká a dediny. A vlak, čo bafká tamdolu pod horami, tak smiešne vyzerá v tých nekonečných pláňach snehu, akoby malý čierny červíček liezol po bielom obruse.

«Pod', Paľko, nezaostávajú!»

«A zasa ho len ‚Paľkom‘ voláš! Už som ti povedala, aby si ho tak nemenoval. To zneje hrozne sprosté, sedliacky. ‚Paľko! Paľko! – Fuj!› čertí sa pani továrnička.

«A akože mu mám hovoriť?»

«Palík, Pali.»

«Ale veď je to po maďarsky!»

«Neškodí, len keď je to pekné! A keď sa ti tak nepáči, budeme ho volať Pačkom...»

«Pod', Pačko, pod'!»

Po dobrom obede sa lepšie lyžuje ako na lačný žalúdok. A Paľko sa veru vie napáčkať do prasknutia. I teraz odchodí z hotela temer širší než dlhší. No lanovka ho uvezie a potom sa už po dobrej ceste zašmýka do Smokovca k Lomnici...

A ide to. Cesta je vyhladená. Paľko si fujazdí vopred a pán továrnik s paňou za ním. Neminie hodinka, už sa približujú k Tatranskej Lomnici.

Tu však Paľko naraz zastane. Nejak čudne sa obzerá vôkol. Čo to? Prečo sa Paľko zastavuje? A zas sa tak zadivene obzerá dookola. Akoby niečo poznával. Akoby sa nad niečím zamýšľal. Či čaká na pána s paňou? Ale prečo tak skúmavo pozerá na stromy a na zaviaty potôčik? Čo poznáva tam napravo, keď hodlá tým smerom odbočiť? Načo sa chce brodiť celinou v snehu popri haditom potôčiku? A už sa aj brodí a ide, zapadá a postupuje...

Hľa, tu bolo v lete jazierko, kde je teraz tá zaviata ľadová pláň... Tam bola lúčka, kde je ten vysoký závej... A zas bude skoro tak, ako bolo. Veď na juhu sa už začína jar. Tam, kde je Hanka, trávička už pučí a vtáci spievajú... A o niekoľko týždňov i tu bude tak. Hej, ten vysoký závej zmizne a z úbočia za ním zas zafľochne pivnička. Teraz ju nevidieť. Je zasypaná ešte. Nebýva v nej nikto. Je tu pusto...

A Paľko stojí a díva sa kdesi do neznáma, akoby spomínal na niečo. Tak vyjavene hľadá. Ani nepozoruje, že stoja už za ním jeho druhí rodičia. Došli za stopou Paľkových lyží podívať sa tiež na bývalé sídlo svojho zverenca... Čo sa tu asi deje v Paľkovej duši? Spomína na matku a na súrodencov? Túži po návrate do tej zaviatej pivnice?

Obracia sa a odchodí.

«Mama, tati, poďme už domov...»

Pri robotníkoch

NAJLEPŠIE SA PAĽKO CÍTI, keď môže na chvíľu opustiť prepychové siene a zísť si do «tatiho» továrne medzi robotníkov. «Selvus, stlýko! Ako sa máte?» prihovára sa robotníkovi pri stroji.

«Servus, Paľko! Ale ako sa mám, to ti poviem, len keď mi správne vyslovíš: A tie vrabce z toho trňa štrng! brnk! do druhého trňa!»

«A tie vlabce z toho tľňa štlnk! blnk! do dlhého tľňa...»

«Zle. Povez: r-r-r-r-r!...»

«Lr-lr-lr-lr-lr...»

«No, vidíš! Už to trochu ide. Len ešte lepšie zatras jazykom! Takto: -rrrrr...»

«Rrrrr...»

«Dobre. Len to už nezabudni! Stále sa cvič! Aby si nebol brblavý.

«A teraz mi už poviete, ako sa máte?»

«Ale hej: Dva dni zle a na tretí ešte horšie...»

«A prečo sa máte zle?»

«Preto, že sa máš ty a tvoj ,tati‘ veľmi dobre.»

Paľko má veľmi rád robotníkov. Oni mu nahrádzajú priateľov. Zavše, keď mu dovoľia ísť von, rozbehne sa medzi nich. Prechádza popri bežiacom páse a každého sa vypytuje, čo robí. Robotníci mu radi odpovedajú. Majú ho tiež radi. Vedia, odkiaľ sa dostal k továrnikovcom. Menujú ho Bumbajkom. «Strýko zamazaný, a načo hádžete toľko uhlia do pece?» vypytuje sa Paľko kuriča.

«Aby som mal veľký oheň.»

«A či vám je zima? Veď je tu strašne horúco»

«Nie pre seba potrebujem to teplo,» odpovedá kurič a už zas otvára okrúhle železné dvierka pece a hádže širokou lopatou lesklé čierne uhlie na oheň. Z pece šľahá taká žiara, že si Paľko musí zakrývať dlaňami oči a ustupovať do pozadia, aby ho to nepopálilo. Ach, a ten strýko ufúľaný musí tak blízko stáť pri plameňoch, kým nahádže uhlia do pece.

Veď má už, chudák, celú tvár opálenú. Ani obŕv nemá nad očami. A tie jeho šaty! Čierne ako uhlie a lesklé ako Paľkove topánky.

«Strýko zamazaný, a idú vám dobre tie hodiny?»

«Aké hodiny?»

«No tie, čo sa práve na ne dívate.»

«Ale veď to nie sú hodiny, to je manometer.»

«A to je načo?»

«Nuž pozri, to máš takto: Ja hádžem uhlie do pece, aby tam horel veľký oheň. Nad pecou je kotol, naplnený vodou. Voda sa v kotle varí, vrie a premieňa sa na paru. Para chce ujsť a ženie sa do valcov. Tam sa dostáva k piestom, na ktoré tlačí, a tým nimi pohybuje. S piestami sú spojené kolesá a pomocou remeňových transmisíí všetky stroje továrne. Tak prichádza do pohybu bežiaci pás a robotníci, ktorí pri ňom pracujú, môžu vyrábať tovar.»

«Rozumiem,» hovorí Paľko. «Ale načo je ten manometer na kotle?»

«Manometer ukazuje, aké je napätie pary v kotle. Akou silou tlačí para na piesty.»

«Rozumiem, rozumiem,» tvrdí Paľko veľmi rozhodne. Nechce, aby ho pokladali za sprostáčka.

A tak vyzvedá chlapec postupne všetky tajomstvá parného stroja. Dozvedá sa, načo sú tie rozličné kľučky, kolieska, sochorky

a trubičky. Vie, kde treba otočiť, aby zasyčala para: kssss-ššššš, a kde potiahnuť, aby sa ozvala siréna továrne: au-ú-ú-...

A čierny kurič svojho príčinlivého učňa zavše pochváli a pohladí tou svojou drsnou, ako železo tvrdou rukou. Paľkovi je to príjemné. Jemu neškodí, že tá ruka zanecháva mu na lícach tmavé škvrny a zápach po oleji a železe. Protivné je to však pani továrničke, ktorá každú chvíľu prikazuje svojmu «miláčikovi», aby sa nechodil špiniť do továrne. Nechápe, ako sa môže Paľko dobre cítiť medzi tými zašpinenými robotníkmi. Ved' v salónoch je tak krásne, čisto a pohodlne! Prečo to chlapča nesedí stále tu s ňou?

Rozmary a vzdor

«POĎ, PAČINKO, pod' si ku mne hopkať! Kúpim ti čižmičky, čo ti budú klopať.» «Ale ja chcem ísť von, k tým strýkom do továrne»... «Nie, ta nepôjdeš, zas by si sa len ušpinil! Tu si sadneš na mäkkú pohovku vedľa mňa.»

Paľko poslúchne, sadá, ale nie je mu to nijak po vôli. Šomre čosi, nohami vyzváňa a kope do boku pohovky. Hlavu má sklonenú a zlostne zazerá.

«Ale, Pačinko, ty sa dívaš ako hrom do bariny! ,Ide svrček po stene, že sa Pačko nesmeje; ide svrček po kadlube, že sa Pačo hnevom šklbe!‘» posmieva sa mu pani továrnička. A Paľko sa hned' na jeden fúzik usmieva.

«Tak vidíš, teraz si zlatý chlapček! Daj mi sem hlavinku, skloň si ju do môjho náručia a budeme sa hrať ako mačiatka!»

Paľko povoľuje. Kládie si hlavu na kolená pani továrničky. Necháva sa cambať za líca, pot'ahovať za nos a brnkať si prstami po perách.

Pri tomto mu spodná pera tleska na hornú a robí «lap-lap-lap-lap...»Pani továrničke sa to veľmi páči. Nadhadzuje sa od radosti a všetečne sa smeje. Má rada takéto hry. Je rozmarná. Potom zas berie Paľkovu ruku a varí mu na dlani «kašičku». Mieša prstom, odrezáva hlavičky, pára, zakáľa a pritom hovorí:

*Varila mama kasičku.
Tomu dala na lyžičku,
tomuto na tanierik,
tomuto na mištičku,
tomuto na panvičku,
a najmenšiemu sa už nič nedostalo, preto
vzala nožik, odrezala mu hlávku a párala,
párala a tuto zaklala...*

Zaklala pod pazuchou, kde pani továrnička zavše Paľka hodne poštekli. Paľko pri tom výska, vreští, zvíja sa a kašle vynúteným smiechom, až sa mu dych zastavuje.

Pani továrnička vie, že Paľko je jej hračkou. Ved' na to jej ho manžel kúpil. Mávala chrta, angorské mačky, a teraz má chlapca. Pes a mačky bývali, pravda, poslušnejšie zvieratá, ako je Paľko. Frico sa musel na rozkaz plazit' pri nohách panej a mačky jej museli lízať ruky. Paľko je však vzdorovitý. Nerád sa podrobuje vrtochom pani továrničky. On by sa radšej stále hral so svojimi hračkami, alebo by sa rozbehol k strýkom do továrne, či medzi chlapcov na ulicu. Toto mu však zabraňujú. On sa nesmie potulovať. Musí sedieť každý deň doma, a keď si ho «mami» zažiada, musí jej robiť spoločníka.

Nie je to ľahká vec, dať sa každú chvíľu naťahovať za líca, za vlasy, za nos i za uši. Dať sa štekliť do úmoru a trpieť frčky do nosa, až slzy z očí vyhrkujú. Paľko to síce zavše za chvíľku i pokorne znáša, ale nikdy nevydrží dlho bez toho, aby sa nerozplakal.

Pani ho potom dráždi, posmieva sa mu, štekli ho, až sa musí zase cez slzy bolestne usmiať. Sú to ženské rozmary, ktoré hraničia s ukrutnosťou. Továrnička, pravda, nechápe, že tým mučí dieťa. Ona nerozumie detským záujmom. Nazdáva sa, že chlapec má byť

šťastný, keď sa ona s ním hrá. ‚Také žobráča, a môže sa baviť s bohatou pani továrničkou!‘ myslí si.

Ale Paľko nechápe takto svoje postavenie. On nevie, že jeho úlohou je byť hračkou. V žilách mu koluje bujná chlapčenská krv. Má svoje požiadavky a chce si tiež vynútiť svoje práva. A preto, keď ho raz do krajnosti utýrali rozmary pani továrničky, ozve sa v ňom vzdor a chce sa pomstiť.

Vytrhne sa z rúk svojej trýzniteľky, postaví sa rozkročmo naprostred salónu, otvára ústa ako vráta a chlapčenským spôsobom, vylievajúc si všetku zlosť a nenávisť, vyplazuje na pani továrničku jazyk, aký len má veľký a dlhý, s výkrikom: – «Mé...»

Pani továrnička žasne. Chytá si hlavu do dlaní a zúrivo vreští: «Grobianča sprosté! Pakuj sa mi z očí! Takú trúfalosť, ničomnosť, nevďačnosť! Ber sa mi! – a už ťa nechcem ani vidieť!...»

Koniec panstva

VEĽKÉ UDALOSTI DEJÚ sa vo významných časoch. Dni, ktoré práve prežívame, stoja na prelome dejín. Niečo sa rúti, zaniká, hnije. Zápach plesne a hniloby obtáča zem. To dokonáva súčasný spoločenský poriadok. Ťažko však zdychá táto ohava. Kope okolo seba a zachycuje posledný dych. Rada by sa zachrániť, predĺžiť si posledné chvíľky života, a na to používa všetky nemožnosti. Vedie ukrutné vojny a zároveň rozpráva rozprávky o odzbrojení a o svetovom mieri. Narieka, že má všetkého prebytok, a šíri biedu. Reční o láske k človekovi i k zvieratú, a zabíja robotníkov a chudobných necháva hladovať.

A preto na východe nad Čínou dunia v tomto čase japonské kanóny a v meste Ženeve cengocú vínové poháre. Preto tam vraždia, a tu si rozprávajú o odzbrojení. Preto sa zastavuje výroba a po uliciach sveta blúdia milióny nezamestnaných. Preto nemôžeme si v tejto knižke rozprávať rozprávky babičiek, ale musíme hovoriť o súčasnom živote. Preto usporiada dnes pán továrnik, Paľkov «tati»,

veľkú hostinu, a preto zastavil včera výrobu vo svojej továrni a prepustil z práce všetkých robotníkov...

Píše sa rok 1932...

Hostina je skvelá. Chuť do jedenia znamenitá. Nekazí ju vedomie, že práve v tejto chvíli padol niekde na ulici človek od hladu. Hostia sú vyberaní. Továrnici, obchodní špekulanti, bankári, vysokí dôstojníci, cirkevní hodnostári...

Všetci pripíjajú pánu továrnikovi a jeho panej na zdravie. Je to nejaká rodinná slávnosť. Hádam pán továrnik má narodeniny alebo jeho pani meniny. Na tom nezáleží. Tu sa hoduje často, a preto už ani nikomu nepríde na um spýtať sa, prečo. Hoduje sa, pije sa a Cigáni hrajú. Čo koho do toho?

«Veselo, dámy! Veselo, páni! Na krízu nesmiete myslieť. Zakážeme si medzi sebou to slovo! Aká kríza pre nás? Peňazí máme dosť v bankách a tovaru plné skladištia! Že nejdú obchody? Že niet trhov? No, toľko vždy ešte odpredáme, koľko nám treba na bezstarostný život. A vojna sa blíži! Na východe už dunia delá a pušky treštia! Nech žije nová svetová vojna! To nám bude zas hej! Továrne obnovíme, budeme vyrábať vojnový materiál! Staneme sa slávnymi, staneme sa bohatými, a ani vlas sa nám na hlave nepohne! Ved' my na front nepôjdeme...»

«Hej, Cigán! Tichučké tango hraj! Pán továrnik so svojou paňou majú sólo! Nech žijú vzácní hostitelia!»

«Nech žijú-ú-ú-ú!»

Pán továrnik so svojou paňou tancujú. Hostia si štrngajú, pripíjajú.

«Tak, dušička, o niekoľko dní odcestujeme. Teraz ma už nebude nič viazať k tejto diere, keďže som továreň zastavil,» hovorí pán továrnik svojej panej. «Na francúzsku Riviéru, však? Oj, ako sa už teším na krásne morské pobrežie! Tam je večná jar, všetko sa zelená, kvety kvitnú, vtáci spievajú...»

«Áno, dušinka, tam si budeme žiť ako novomanželia! Ale... Čo urobíme s chlapcom? Nebude to trochu nepríjemné vodiť ho stále so sebou? A kto sa tam bude starať o neho?... Ba kde je? Kde si ho nechala, keď ho tu nevidím?» «Ani mi nespomínaj to sedliača sprosté! Nechcem ho už ani vidieť. Je to naničhodné chlapčisko. Urazilo ma najnižším spôsobom. Predstav si len, keď som ho láskala,

keď som sa s ním maznala, vyplazilo na mňa jazyk. Áno, my sme zabudli, že v tom chlapčisku nekoluje ani kvapka ušľachtilej panskej krvi, a privinuli sme na hrud' jedovatého hada!»

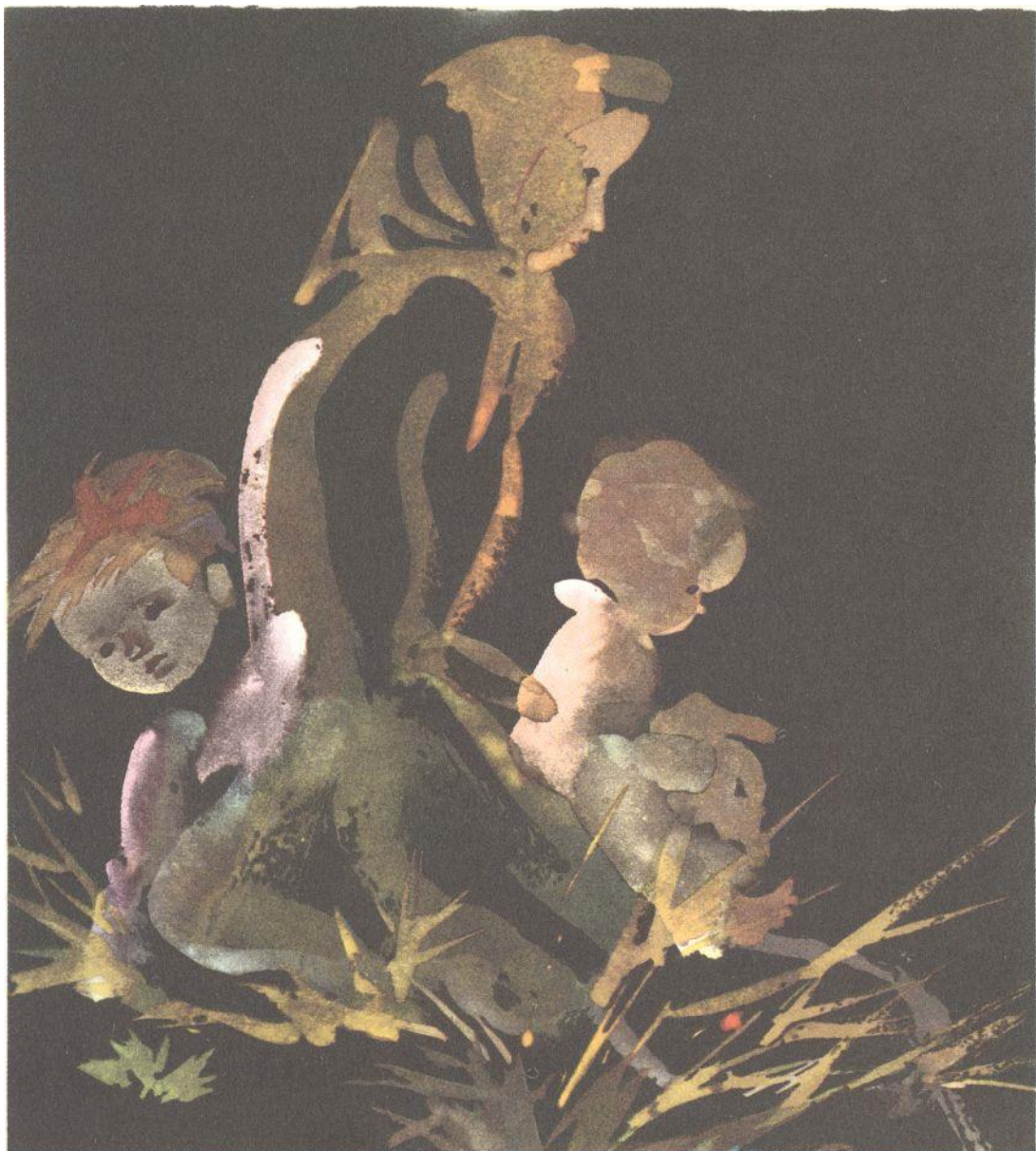
«Len čo teraz s ním?»

«Navrátíme grobianča jeho materi. Odkážeme jej, aby si poň prišla. Len čo najskôr, lebo ja ho už nechcem ani vidieť! Prichádza jar, nech sa tam bagáž zas živí vo svojej pivnici!»

Cigáni dohrali, tango je dotancované a Paľkov osud spečatený...

v

Zo sveta späť k mame

Zuzana Čenková

V ONEN JESENNÝ DEŇ, keď sa sociálna starostlivosť ujala Miša a Hanky, vracala sa Zuzana Čenková plačúc k svojmu najmladšiemu dieťaťu. Bol to tichý, trpký, bolestný plač matky, ktorá musela od vlastného milujúceho srdca odsotiť si deti, len aby ich zachránila. Nevedela, komu ich zveruje, a netušila, do akých rúk sa ďalej dostanú. Len nádej a viera, že v cudzom svete budú šťastnejšie než v jej chudobe, posilňovali ju v ťažkom žiali.

Po návrate do pivnice zovrela v náručí a pritisla si na uštvané srdce zvyšok svojho krdlika, malú Evičku, a premýšľala, čo robiť ďalej. V pivnici nemohla prezimovať s malým dievčatkom. Musela niečo podniknúť. Musela hľadať záchranu.

Vybrala sa teda k domovníkovi hotela, v ktorom v lete pracovala. Domovník bol jej známy. Poznali sa ešte z čias, keď Čenková bola pani hájničkou. A tu nešťastná matka tak vrúcne prosila svojho starého známeho, že by sa bola i skala pohla súcitom.

«Nie pre seba prosím, ale pre to malé dieťa, aby nezahynulo! Pritúl'te nás niekde na zimné mesiace...»

«Len ako to urobiť, len ako to urobiť... Ved' viete, že by som vám rád pomohol... Čo si však počať? Do ubytovacích izieb vás nesmiem umiestniť, hoci sú všetky prázdne. To by ma ihneď prepustili zo služby. A sám bývam so svojou rodinou v jednej miestnosti, kde sme natlačení ako haringy... Ale – počkajte! O niekoľko dní má odísť chyžná na dovolenku. Hádám by sa tu dalo niečo robiť... Požiadam ju, aby vám dovolila vo svojej izbe prezimovať...»

Chyžná dovolila, a tak Zuzana Čenková so svojou dcéruškou prežili najkrutejšie mrazy a fujaky v malej služobnej izbe hotela.

Boli to kruté dni hladu, zimy a biedy. Vo väčšine tatranských hotelov sa totiž v zime nebýva. Otvárajú ich len na jar, na letnú sezónu. V zime tam býva len domovník. V miestnosti sa nekúri a v kuchyni nevarí. A tak to bolo i v tomto hoteli. Preto Čenková len veľmi ťažko zháňala pre seba a malú Evičku potrebnú potravu. A zakúrili si v piecke len vtedy, keď sa Čenkovej podarilo niekde spod snehu vyhrabať kus dreva. Domovník im pomáhať nemohol. Sám žil v biede. Mal dosť starostí so svojou rodinou.

Ale prežili už všetko. Pretrpeli zimu a prehladovali dlhé mesiace. Blížia sa jarné dni. Úbočia kopnej ú a v dolinách zurčia rozvodnené potoky. Príroda radostnie. Zaváňa novým životom. Veselosť tečie z vtáčích hrdiel...

I v zraku Čenkovej leskne sa už viac nádeje. Ved' príde zas leto a bude práce a bude chlieb... Len spomienka na najstaršie deti ju ešte vždy zarmucuje. Nič nevie o Mišovi a o Hanke. Od jesene, ako sa rozlúčili, nemá nijakých správ o nich. Darmo sa v meste vypytovala na úrade, kde ju chceli zatvoriť, že predáva deti, nič jej nepovedali. Úradník sa len surovo na ňu oboril, že nemá kedy zháňať sa po adresách. Uistil ju krátko, že deti sú v dobrých rukách... A Mišove listy Čenková nedostala. Mišo adresoval do pivnice pri jazierku v Tatranskej Lomnici. Pravdaže, ktorý poštar by mohol vyhľadávať pivnice v lesných húštinách?!

No, aspoň Paľka niekoľko ráz uvidela. Navštívila ho zavše, keď bolo možné prebrodiť sa závejmi k mestu. A tu sa potešila. Videla na vlastné oči, v akej hojnosti a prepychu žije jej synáčik. Usmievala sa

pritom i plakala od šťastia. Nič si nerobila z toho, že Paľko sa už pri tretej návšteve správal k nej chladne, akoby mu bola cudzia, akoby ju ani nepoznal. Ešte prvý a druhý raz privinul sa k nej, vyobjímal ju, porozprával sa, ale pri nasledujúcich návštevách držal sa už skoro odporivo. Nechápal, prečo matka plače, a jej láskanie bolo mu priam protivné. S ním sa dosť nahrála každodenne jeho nová «mami»... Lež milujúce srdce matky ospravedlňovalo túto ľahostajnosť malého synka. Nehnevala sa preto naň a v duchu mu žehnala. Nijakej väčšej túžby nemala, ako dopočuť sa raz, že i Mišo a Hanka majú sa vo svete dobre ako Paľko. Nebolelo ju, že na ňu deti zabudnú, len aby boli šťastné...

Akým prekvapením a sklamaním pre Zuzanu Čenkovú je však potom chvíľa, keď sa zastavuje pred ňou panský sluha od továrnikara a keď jej oznamuje, že vyhľadal ju preto, aby jej oznámil, že si má ísť k jeho pánovi vziať svojho synáčika! Ani neverí svojim ušiam.

«Čože?»

«Áno, posielajú ma páni, aby ste si prišli ihneď po svojho Paľka.»

Čenková ide. Paľka si odvádza. Ani jej poriadne nepovedia, prečo ho vracajú...

«Už ho nepotrebujeme. Berte si ho. Je po zime. Cez leto ho už nejak vyživíte. Navraciame vám ho zadarmo.»

Čenková stojí na brehu jazierka pri pivnici. Zas sa sem musí presťahovať. Chyžná sa už vrátila. Je jar. Vidí tam seba, Paľka, Evičku. Ako v zrkadle. Dívá sa na svoju rodinku... Jedno... Dvoje... Kde sú ostatné? Mala štvoro! Kde je Hanka? «Deti moje, kde ste? Kde ste? Ach, vráťte sa mi! Vráťte!»

Mišo sa navracia

ČO MIŠOV MAJSTER PREDVÍDAL, to sa aj stalo. Z neba nespadla záchrana pre trpiacich, a preto Kasperova rodina hynula ďalej. Bieda dokončovala ďalej svoje zhubné dielo.

Kasperová umrela na suchoty a ostatní členovia rodiny stali sa majiteľmi tejto choroby chudobných. Ochorel majster, ochoreli jeho deti a ochorel aj učeň Mišo. Lekár zistil u všetkých pľúcnu tuberkulózu.

Ako bolo rozhodnuté o chorých, dozvedeli sme sa už z Mišovho listu Hanke. Mali ich poslať na liečenie. A preto v najbližších dňoch potom vidíme Miša lúčiť sa s Bratislavou. Vpadnutá bledá tvár, ruky vo vreckách obšúchaných šiat, stojí tam na brehu rozvodneného Dunaja malý obuvnícky učeň. Ešte raz chce vidieť do diaľav plávajúce lode, ešte raz počuť hukot valiacich sa vln. Lode sa šínú majestátne ako labute a vlny hudú pochodovú pieseň... Je to také pekné, že by pri tom mohli básnici sniť a skladať svoje verše, keby sa

v dnešných časoch, naplnených pre nich významnejšími povinnosťami, mohli oddávať snom o kráse.

Potom odchodí Mišo do ulíc mesta. Prechádza krížom-krážom námestiami a pasážami, ulicami i uličkami. Odberá sa od veľkolepých stánkov boha kresťanského i židovského, od palácov bánk i obchodov, od víl boháčov i od chatrč a dier bratislavskej chudoby.

A keďže je práve nedeľa a je už popoludnie, môže sa Mišo rozlúčiť i so svojimi druhmi. Všetci sú akísi zamyslení. Dnes nik neprišiel s návrhom na nijaké dobrodružstvo. Majú sa lúčiť s Mišom. S dobrým priateľom, na ktorého si už zvykli lepšie ako na vlastných bratov. Hovorí vážne.

«Ty teda odchádzaš. Do sanatória...»

«Nie do sanatória. Pôjdem najprv k matke. Hádám ju niekde vyhladáť. A len ak nebudem môcť s matkou žiť v Tatrách, prihlásim sa potom do toho Šrobárovho ústavu.»

«Nezabúdaj však, že si chorý a že sa ti treba najprv vyliečiť.»

«Veď sa ja vyliečim aj u matky. Len keď prídem zas do našich hôr!»

«A kedy odcestuješ?»

«Ešte dnes v podvečer. Peniaze na lístok mi už dali. Vyhlásil som totiž, že ja už do Tatier potrafím i sám, keďže som odtiaľ.»

«Pôjdeme ťa teda vyprevadiť. O ktorej sa poberáš na stanicu?»

«No hneď mi treba ísť. Kým ta zájdem, prejde dobrá polhodina. A nerád by som sa oneskoril.»

«Tak poďme.»

«Hneď. Len chvíľočku ma ešte dočkajte. Kým dám majstrovi zbohom.»

«Skoč. My pôjdeme pomaly. Dobeheň nás.»

A chlapi idú. Mládež Židovne ide vyprevádzať svojho druhu. Je jej hodný krdlik. Všetci kráčajú vážne, akoby šli na pohreb. V prostriedku maširuje Mišo.

Na stanici je ruch a zhon. Mišov vlak na Žilinu odchádza o desať minút. Presne o piatej. Mišo si beží k pokladnici vymeniť cestovný lístok.

«Tatranská Lomnica, tretia trieda, osobný,» hovorí pokladníkovi pri okienku.

«Deväťdesiatjeden korún,» odpovedá pokladník a dáva Mišovi lístok.

«Tak. Som hotový. Musím nastupovať.»

«Nuž teda... Maj sa dobre. Spomínaj...»

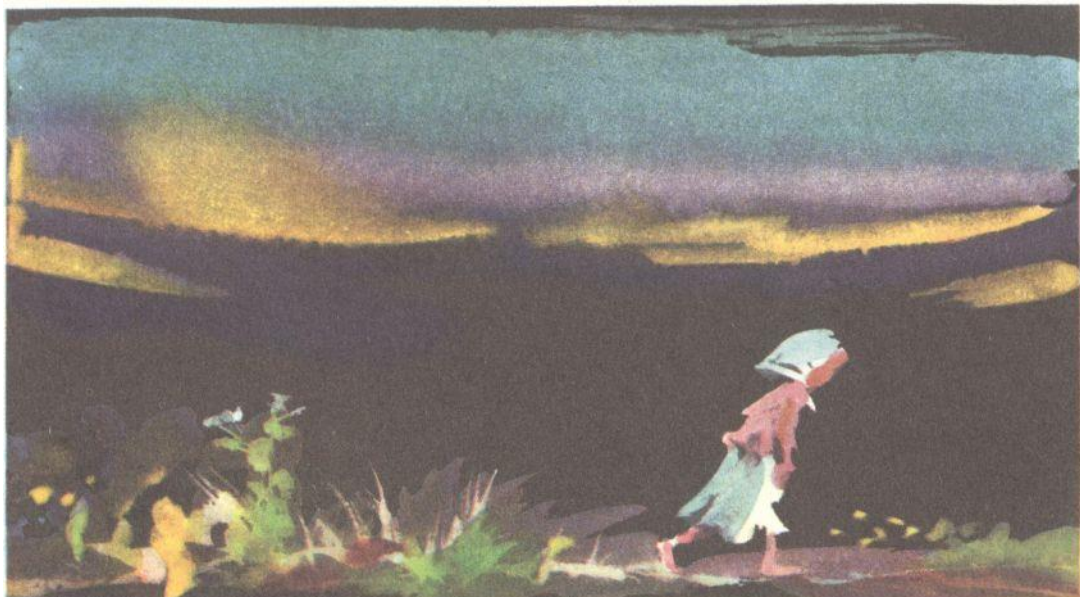
Objatia. Stisky rúk. A oči sa lesknú v slzách...

«Bud'te zdraví! A nezabudnite na mňa!»

«Nezabudneme, drahý priateľ, nezabudneme...»

A vlak rušia. Železný tátoš dáva sa do cvalu. Rušeň píska, kolesá tancujú. Mišove oči prebádajú sklo okna. Ešte jeden pohľad na Bratislavu... Ešte raz jej pokynúť... A potom Považie... Trnava – Trenčín – Žilina – Vrútky – Poprad... Celá noc cestovania...

A ráno vítajú Miša nebotyčné Tatry usmiateym slnkom nad Kriváňom...

Hankin návrat

«PREČ! PREČ!» štvú Hanku vlastné výkriky. Preč z Rigovho domu a preč z pustatiny! Preč, kým gazda nevojde do maštale a kým nezbadá rozliate mlieko po zemi. V hlave jej hučí nával krvi. Telo sa trasie ako v zimnici. Od strachu, od hrôzy a túžby po domove.

Ach, domov, mamička, domov! Ujst' pred Rigovou bitkou.

Zmiznúť a nedať sa chytiť. Vrátiť sa k matke!

A Hanka beží, čo jej sily stačia. Po záhumní, cez lúčku, na šíre polia. Uteká štvaná strachom a túžbou, že sotva dychu popadá. O chvíľu je na ceste k Čeláru. Ani sa neobzrie.

Len ďalej, ďalej...!

Vie, že ju bude gazda prenasledovať, ak zbadá včas útek. Vie, že ak sa mu ju nepodarí chytiť, oznámi vec úradom. Četníci budú stopovať. Hanka musí byť opatrná. Nesmú jej prísť na stopu.

A gazda po chvíli naozaj zúri. Nadáva, bohuje. Hľadá Hanku po maštali. Hľadá po dvore, hľadá po šope. Nazdáva sa, že sa kraviarča

zo strachu skrylo. Ale Hanka má za ten čas už pekných pár kilometrov cesty ubehnuté. Neuteká síce stále, ale stále sa ponáhľa. Prechádza samoty, prechádza dediny.

V duchu vidí ustavične pred sebou učiteľovu mapu. Už vopred vie, ako sa volá dedina, ku ktorej sa približuje, aj aké meno má osada, čo za touto nasleduje. V škole sa naučila cestu do Lučenca dopodrobna naspamäť. Ved' toľko sa natúžila a nasnila o návrate domov!

A Rigo jednoducho hľadá. Prekutáva všetky kúty stavenísk. Už ani nenadáva, nebojuje. Tichým hlasom len povoláva: «Hanka, dievča, kde si? Ozvi sa...» Má už obavu, že si Hanka zo strachu niečo urobila. Čo keby bola tak skočila do rozvodnenej rieky? Kto by bol zodpovedný? Rigo vie, že jedine on. A preto keď nemôže dievča nájsť, je mu čoraz užšie okolo srdca. Aj by šiel hneď na úrad vec ohlásiť, ale sa bojí. Čo, ak ho zavrú? Nie, nepôjde ešte. Hádám sa Hanka predsa len nájde. Hádám len niekde poodišla a k večeru sa navráti. Ved' oznámiť bude dosť času i zajtra... pozajtre...

Hanku ťažká cesta skoro vysiluje. Je i hladná. Putuje už vari dve, azda i tri hodiny a len teraz si uvedomuje, čo vlastne podnikla. Premýšľa nad svojim osudom. Má síce v uzlíčku zásterky zaviazaných niekoľko korún, ktoré si usporila z odmien, čo jej dával pán učiteľ Hronkin, keď mu každé ráno nosievala mlieko od Rigov, ale to je iste veľmi malá suma na takú d'alekú cestu. Čo len robiť? Hanka počíta svoje korunky. Je ich dvanásť. Ale ved' len cestovný lístok z Lučenca do Tatranskej Lomnice stojí 76 korún, a čo bude jesť, kým sa vráti domov... Ťažké polozenie!

V najbližšej dedinke kupuje si Hanka v obchode za korunu chleba. Je taká hladná, že už nemôže vydržať. Sadá si za dedinou v priekope vedľa cesty na trávnik a posilňuje sa. Chlieb jej chutí znamenite a je ho hodný okruh. Stačí na jedno poriadne najedenie sa. Keď je Hanka s jedlom hotová a pritom si trochu i odpočinula, vydáva sa na ďalšiu cestu. Kráča zas vytrvale a ani nepozoruje, že deň sa už chýli ku sklonku.

Slnko sa červenie nad západom. Za vecami dĺžia sa tiene. Kvetiny si privierajú korunky. Vtáci opúšťajú výšky. Oráči doorávajú brázdy. Ľudské príbytky ožívujú. Je jarný večer...

«Ach, prichádza noc! Kde ja budem nocovať?» spytuje sa Hanka sama seba uprostred zaprášenej cesty. «K ľudským sídliskám nepôjdem. Ľuďom nedôverujem. Kto ma prichýli?»

Jaj, Hanka, Hanka, aká si ty nevšímavá, nuž či nevidíš tam na poli šedivý stoh vlašnej slamy? Pozri len, ako ťa láka! Skoro nahlas sa ti ponúka: «Pod', Hanka, ja ti usteliem postieľku! V mojej slame sa vyspíš ako v páperových perinkách!»

Naozaj, tá slama je mäkká a teplá po celodennom slnku. Nič to, že zapácha už trochu hnilobou. Hanka sa do nej ukladá ako do postieľky. Naťahuje si ustaté telo na odpočinok. Je strašne ukonaná. Po chvíli zaspáva. Na tvár jej sadá úsmev šťastia. To istotne sníva o matke a o domove...

«Hej, vstávaj, Hanka, a pod na ďalšiu cestu. Okolo mňa sa už otočila zem polovicou svojho obvodu za čas, čo ty spíš.

Je zas ráno. Vstaň, pod' budem ti svietiť a budem ťa hriať na tvojej púti...» To ranné slnko svojimi lúčmi štekli a prebúdzajú Hanku.

A Hanka vstáva a ide ďalej. Zas tvrdá cesta z dediny do dediny, bližšie a bližšie k Lučencu. Tu a tam sa spýta oráča, či naozaj správne ide k svojmu cieľu, a zase sa uberá ďalej. Hlad si zaháňa chlebom, na ktorý obetovala novú korunu, a smäd vodou z bublajúceho potôčika. Len keby tie nohy tak neboleli! Má ich bosé a celé doráňané od kamenitej cesty. Veru, prekonať desiatky kilometrov pešo, to sa hocikto neodváži. Tu treba mať vôľu a vytrvalosť!

«Strýčko, nepreviezli by ste ma trošku?» pýta sa Hanka popoludní jedného z furmanov na ceste, keď už sotva nohy prekladá od únavy.

«A kdeže ideš?»

«Do Lučenca, strýčko, a som už strašne ukonaná.»

«No, sadni si. Ja idem tiež do Lučenca. O hodinu sme tam...»

Na lučenskej stanici študuje Hanka na stene vyvesený cestovný poriadok. I tomu sa naučila v škole. Preto jej je teraz ľahko zistiť, kedy odchádza najbližší vlak na Zvolen a Vrútky, aj aké má spojenie s vlakom z Vrútok do Popradu. Nastupovať bude práve o dvadsiatej druhej hodine a na Vrútky sa dostane o druhej hodine dvadsať minút po polnoci...

Hej, ľahko sa povie «nastupovať» a «dostane sa», ale ako? Ved' Hanka má v uzlíčku už len desať korún. Za čože si kúpi cestovný lístok?

Ej, Hanka, Hanka, všelijako je to teraz s tebou! Čože si len počneš? Či nebola márna všetka tvoja námaha a či nestroskocú tvoje túžby po domove?

«Nie! Nie! Ja sa musím domov dostať! Ja musím k svojej mamičke!...»

A Hanka myslí, premýšľa, vymýšľa, čo a ako robiť ďalej. Sedí tam na lavičke v čakárni už celú hodinu a nie a nie nájsť nejaké východisko zo svojho polozenia. Čo len robiť? Čas beží, o chvíľu bude tu vlak a Hanka ešte sedí na lavičke s hlavou zaborenou do dlaní.

«Ale už je jedno!... Skúsím to tak... Možno sa mi podarí prešvindľovať...» odhodláva sa Hanka a pristupuje k pokladnici.

«Osobný tretí do Detvy...»

«Päť osemdesiat...»

Hanka si kúpila lístok len do Detvy a chce na ňom zacestovať na Vrútky. Vie, že je to klamanie, že je to i nečestné a že je to protizákonné, ale nenachádza zo svojho polozenia iného východiska. Možno sa jej podarí oklamať sprievodcu. Skúsi to...

A už aj rapčí do stanice rušeň... Hanka vstupuje do vlaku. Je odhodlaná na všetko. Azda sa jej podarí... A hádam ju na niektorej stanici vyhodí... Bude sa pretvarovať, že zaspala a že ani nevie, že je už za Detvou...

Hanka sadá do kútika k oknu. Po chvíli prichádza sprievodca.

«Lístky prosím...»

Hanka odovzdáva. Sprievodca preštikne a vracia. Ani si dobre nepovšimne Hanky a už ide k ďalšiemu cestujúcemu.

A teraz sa Hanka uťahuje tesne do kútika. Hlavu si zastiera okennou záclonou a tvári sa, akoby spala. Vlak hrkoce, zastáva, rušia sa. Sprievodca vyvoláva stanice. O tri štvrté hodiny kričí «Detva!» Hanke pri tom slove až mráz prebehne telom. Chveje sa od strachu, čo bude ďalej. Aspoň že si ju spolucestujúci nevšímajú. Oni sa tam rozprávajú o svojich denných starostiach a Hanka sa tisne viac a viac

do kútika k oknu. Je z nej už len hromádka strachu. Ani ju nevidieť spoza širokej tetky, čo vedľa nej sedí.

A čas plynie a vlak zastáva a sprievodca vyvoláva...

Zvolen – Kremnica – Štubnianske Teplice – Turčiansky Svätý Martin... Joj, ešte chvíľu... Už len chvíľu... A...

«Vrútky! Na Žilinu, na Košice prestupovať!»

«Ach!» vydychuje si Hanka a zostupuje...

Je pol tretej po polnoci. O desať minút ide vlak na Košice. Hanka stojí na peróne a premýšľa, čo robiť ďalej. V uzlíčku má už len štyri koruny dvadsať. A je taká strašne hladná...

Kúpiť si zas lístok cez jednu-dve stanice a cestovať i ďalej, ako pricestovala z Lučenca? Ale veď jej už potom nezostane ani na kúsok chleba! A Hanka ešte drží v ruke starý lístok. Ani ho pri východe neodovzdala. Povedala, že cestuje ďalej. Nuž, kúpiť? Nekúpiť? Vojsť bez lístku do vlaku, ukryť sa tam pred sprievodcom a peniaze si nechať na chlieb a na nejaký darček pre matku? Áno, skúsi, možno podarí sa jej i toto a potom sa ráno v Poprade poriadne naje chleba a aj pre matku niečo kúpi. Skúsi teda šťastie...

Po príchode vlaku vťahuje sa ustrašene do samého posledného vagóna. Obzerá sa vôkol a hľadá miestečko, kde by sa utiahla. Je všetko obsadené, len úzka chodbička je voľná. A tu Hanka nemôže zostať. Iste by si ju hneď povšimol sprievodca. Len kde sa chytro utiahnuť? Kde... Aha, záchod je voľný! Práve ho teraz niekto opustil. Že by teda tam? A Hanka nerozmýšľa dlho. Už aj zatvára za sebou dvierka. Zastrkuje závoru... Tak... Teraz je v bezpečnosti...

Ale o chvíľu niekto šťuká kľučkou, Hanka trnie od strachu. Neotvára. Šťukanie prestalo. Vlak uháňa, zastavuje, pohýna sa...

Ale onedlho zas šťukanie, ba i búchanie na dvere...

A keď Hanka ani pri ďalších útokoch dvere záchodu neotvára, upozorňujú cestujúci sprievodcu vlaku, že záchod je už vyše hodiny uzavretý, a žiadajú ho, aby zakročil. Sprievodca otvára záchod kľúčom a vyťahuje z neho nastrašenú Hanku.

«Čo tam robíš tak dlho? A kde máš cestovný lístok?»

Hanka ani nevie od strachu, čo má povedať. Len sa trasie celá a púšťa sa do plaču.

«Aha, to mám slepého pasažiera! No, poď len, poď...»

«Pán sprievodca, nevyhod'te ma, ja cestujem do Tatier k svojej mamičke a nemám na lístok...» A teraz vzlykajúca Hanka rozpráva sprievodcovi všetko o sebe, kto je ona, prečo cestuje a odkiaľ cestuje. Dobrému sprievodcovi je ľúto nešťastného dievčatka. Keď mu Hanka rozpráva, čo už pretrpela vo svojom krátkom živote, oči sa mu lesknú od slz.

«Len čo s tebou, dievča, robíť? Veď ak mi príde revízor, ešte ma pre teba i pokutujú! Čo si s tebou počať?»

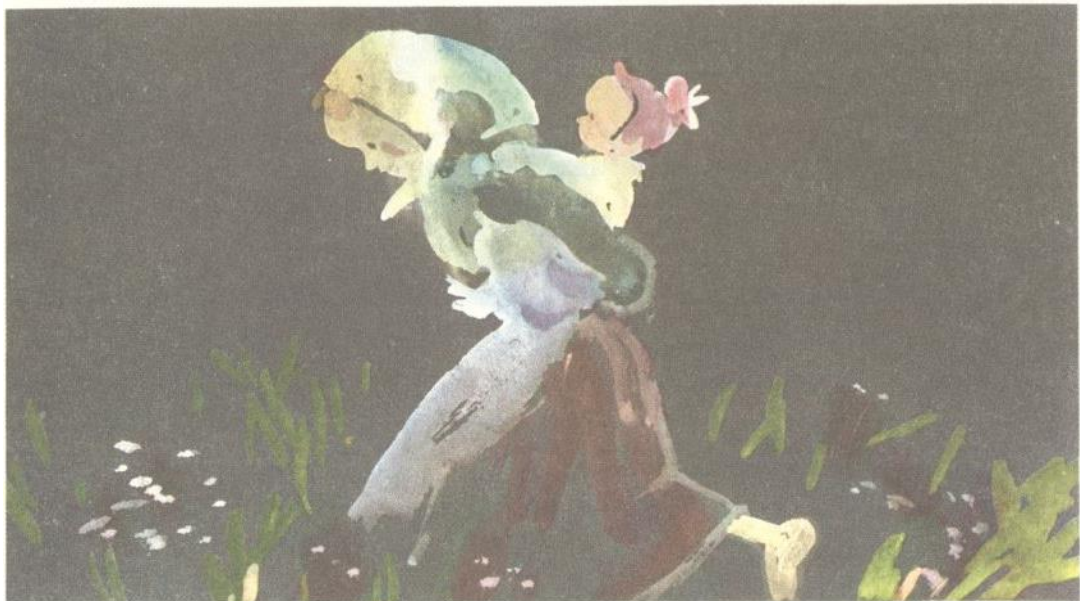
«Joj, len ma nevyhod'te!... Prosím vás pekne... Zavezte ma k mojej mamičke...»

«Nuž pod' teda do služobného kupé. Skúsím to. Uvidím. Ak mi však príde revízor, musím ťa potom na najbližšej stanici vyložiť a odovzdať úradu...» Ale revízor neprichádza a Hanka sa vezie horným Považím k domovu. Trištyri hodiny plynú, stanice ubiehajú, von sa rozodnieva, blíži sa Poprad...

Hanke trepoce srdce od radosti a túžby. Keď sa lúči so sprievodcom, ani nevie, ako mu má ďakovať. A ten sprievodca je veru dobrý človek. Jeden z mála šľachetných...

«Na, tu máš desať korún, aby si mala na lístok z Popradu do Tatranskej Lomnice...»

«Ach, mamka, mamička moja!...»

A zas pri jazierku

A ZAS SA PAŽIŤ ROZZELENALA a kvitnú kvietky. Na rúbanisku pasú sa srnky a na vŕšku panáčkuje ušiak. Spievajú vtáci a bzučia včielky. Množí sa hmyz a rastú huby.

Zas je tu jar.

Tatranské sídliská ožívajú. Hotely sa otvárajú. Vlaky, električky, autobusy hmýria sa panstvom. Kuchyne, umyvárne, pracovne naplňajú sa služobníctvom. Začína sa sezóna. Tatry hýria krásou a bohatstvom...

«Ú-hu-hu! Na hubu!...»

«Sem ju, sem! Veď ju chcem!...»

To Čenkovej deti, rozbehnuté po húštine lesa za hubami, pokrikujú na seba, aby sa nepotrtili. Mišo má na ruke kôš, Hanka na chrbte Evičku a Paľko rád by mal v náručí bystrú veveričku, čo práve skočila z jedle na borovicu.

«Pod' sem, pod', veverička, veď ja ti nič neurobím!...»

«Čerta, že nič! Poznám ja dobre šelmovských chlapcov, čo do nás hádžu kamením!...»

Po machu vlečie sa slimák. Hanka ho žiada, aby vytrčil nôžky, že mu dá masla na parožky. Chodníkom prebieha jašterička, Evička sa spúšťa z Hankinho chrbta, beží za ňou a tleska rúčkami. V potôčiku sa mihajú pstruhy. Mišo vysukuje rukávy a pokúša sa ich zmocniť. Povetrím letel motýľ a Paľko ho už väzní pod čapicou...

«Ale poďme už domov. Mamka sa už iste navrátili z hotela!...»

«Poďme na mäso a na koláče, čo dostali za drhnutie!...»

A je zas večer. Tma zavaluje grúne i údolia. Žaba odrieka na jazierku svoje otčenáše. Pred pivničkou blčí vatra. V hlinenom hrnci blboce polievka. Na ražňoch zvlíajú sa hríby. Okolo ohňa na pažiti hoví si Čenkovej rodinka. Je ticho. Je čas rozprávok.

A preto, že životy Čenkovcov sú bohaté na skúsenosti, rozprávajú si rozprávky ozajstné. Matka o svojej a Evičkinej biede v poslednej zime, Mišo o Bratislave, Hanka o pustatine a Paľko o továrni. Všetci končia svoje rozprávky šťastným koncom, len Paľko nie. Ale i Paľkova ozajstná rozprávka, ako všetkých ostatných, prechádza koncom do prítomnej skutočnosti.

Vatra dohára. Strecha pivnice škerí sa rozďaveným otvorom na povalôčku. Tam líha na handry päť ľudí. Päť božích obrazov. Päť slobodných občanov. Päť žobrákov. Päť výkričníkov do tupých svedomí. Päť otáznikov budúcnosti...

Budúcnosť však už nebude taká ukrutná. V budúcnosti pracujúci ľud zvrhne nespravodlivý poriadok a vybuduje si socialistické spoločenské zriadenie, v ktorom nebudú trpieť nevinné deti.

Doslov

MILÉ DETI!

Dočítali ste knižku Čenkovej deti. Prežívali ste všetky príhody Miša, Hanky a malého Paľka s nimi spolu. A možno si na konci dáte otázku:

«Ba, či sa to naozaj aj stalo a stávalo tak, ako to spisovateľ Fraňo Kráľ opísal v tejto knižke?»

A ja musím odpovedať:

«Veru áno. Tak bývalo!»

Keby ste prišli do Bratislavy a zamierili by ste z hlavnej ulice smerom k hradu, našli by ste aj dnes tú štvrť, ktorú obyvatelia Bratislavy volali kedysi Židovňou. Tam, kde bol Mišo učňom. A vôbec by ste sa mu nečudovali, keď sa sprvu bál, že sa ten vyše dvestoročný dom nášho zrúti. Také boli všetky domy v tejto ulici.

A keby ste pricestovali do Novohradu a zašli by ste na samé jeho hranice, veru by ste našli aj tú pustu, kde slúžila Hanka u bohatého sedliaka Rigu. Aj dnes sa tam prestierajú veľké, úrodné lány poľa. Ale už nepatria jednotlivým bohatým sedliakom. Dnes sú to družstevné vinohrady a tably pšenice a cukrovej repy. Pracujú na

nich družstevníci. A dievčatká ako Hanka neopatrujú statok, ale všetky chodia do školy.

A keby ste zašli do kraja pod Vysoké Tatry, našli by ste nie jednu, ale veľa továrni takých, aká patrila pánu továrnikovi, keď býval u neho malý Paľko. Len by ste už nenašli ani jedného pána továrnika. Aj ten, čo tam bol, musel odovzdať továreň robotníkom, ktorí v nej pracovali.

Keď ste sa na konci dočítali o tom, ako sa všetci traja: Mišo, Hanka, Paľko vrátili domov k mamičke, kde im predsa len bolo veselšie ako u ľudí, čo ich neľúbili, možno ste si pomysleli:

«Ale ako len vedel spisovateľ Fraňo Kráľ opísať všetko tak, ako keby to bol sám prežil?»

A veru veľa toho, čo v tej knižke opísal, zažil Fraňo Kráľ sám a to ostatné zas videl na vlastné oči.

Veď to on ako malý chlapec chodieval podobne ako deti Zuzany Čenkovej na huby, na maliny, na jahody. Všetko, čo nazbieral, predala jeho mamička na druhé ráno v meste. A tak aspoň trochu pomohol mamičke vyživiť ostatné deti.

A keď stavali vo Vysokých Tatrách krásny a prepychový hotel na Štrbskom Plese, on ako sedemnásťročný mladík pomáhal tesárom stavať. A vtedy po prvý raz videl, ako letujú bohatí hostia vo Vysokých Tatrách a ako chudobné ženy, také ako bola Zuzana Čenková, drhnú za pár korún schody v tatranských hoteloch.

A v tom istom kraji, kde sa dostala malá Hanka k bohatému sedliakovi Rigovi do opatery a musela mu ona za to opatrovať statok, dostal aj Fraňo Kráľ učiteľské miesto a vodilo sa mu práve tak ako tomu mladému učiteľovi, ktorého Fraňo Kráľ v tejto knižke opisuje.

Neskoršie, keď bol učiteľom v Bratislave, často chodieval do tej starej bratislavskej štvrte, ktorú v knižke opísal. Pozoroval v nej biedny život chudobných ľudí, čo tam bývali. Iste tam poznal veľa takých chlapcov, ako bol Mišo.

Veru veľa skúsil v živote Fraňo Kráľ, kým sa stal učiteľom.

Jeho rodičia bývali v Smrečanoch pri Liptovskom Mikuláši. Boli veľmi chudobní. A keďže doma nemohli nájsť roboty, rozhodli sa odísť do Ameriky. To ešte malého Fraňa nebolo na svete. Boli len tri staršie deti, ktoré rodičia nechali doma starej matke na opateru.

Bolože ľúto ich mamičke, keď na takú ďalekú a neistú cestu musela odchádzať od nich.

V Amerike pracoval otec Fraňa Kráľa – tak ako mnohí slovenskí vysťahovalci – v bani. Vtedy bola v bani veľmi ťažká robota. Pracovalo sa bez strojov a poležiačky na zemi. Platilo sa málo.

A tam v Amerike 9. marca 1903 narodil sa malý Fraňo.

Keď mal dva roky, prišla na svet aj malá Evička a mamička sa rozhodla vrátiť sa s ním aj s malou dcérou z Ameriky domov. Otec ostal v Amerike ďalej pracovať pod zemou v bani.

Keď mal malý Fraňo ešte len šesť rokov, dala ho už jeho mamička bohatej statkárke morky pásť. A keď mal osem rokov, už bol obecným pasákom husí. Stravoval sa za to každý deň u inej gazdinej, ktorej husi pásol v spoločnom kŕdli.

Do školy chodil len v zime.

Iste si viete predstaviť, aké mu bolo vzácne, keď mohol čítať knižku. A veru veľmi rád čítal. Najmä sa mu páčila knižka o Jánošíkovi. Veď to bolo tam blízko Smrečian, v Liptovskom Mikuláši, kde dali uhorskí grófi obesiť smelého Jánošíka za to, že bohatým bral a chudobným dával.

Keď malý Fraňo vychodil ľudovú školu, vypukla svetová vojna. Jeho starší bratia museli odísť na vojnu. Fraňa dala mať k tesárom. V zime, keď nemali tesári robotu, chodil robiť k drevorubačom na Čierny Váh. Bola to ťažká práca pre mladého Fraňa, ale on bol rád, že mohol mamičke zarobiť niečo peňazí.

Po prvej svetovej vojne vrátil sa mu otec z Ameriky domov. Prišli aj jeho bratia z vojny. Vtedy odišiel Fraňo pracovať na stavbu veľkého hotela na Štrbské Pleso. A tam si rozmyslel, že keď si zarobí trochu peňazí, dá sa zapísať do školy. Za jeden rok zložil skúšku zo všetkých štyroch tried meštianskej školy a na jeseň sa zapísal do učiteľského ústavu v Spišskej Novej Vsi. Cez školský rok študoval a cez prázdniny pracoval na stavbe domov, aby si mal za čo kúpiť knihy, šaty a obuv.

Bol to preň najradostnejší deň v živote, keď držal v rukách vysvedčenie dospelosti, ktoré ho oprávňovalo stať sa učiteľom!

Prv si však odslúžil vojenčinu. V kasárňach ochorel na tuberkulózu. Teraz sa prejavili následky jeho doterajšieho ťažkého života. Ale húževnatou vôľou premohol aj túto chorobu.

Knižky začal písať ako učiteľ. Napísal niekoľko kníh pre dospelých a dve pre deti. Túto, čo ste prečítali, a knižku Jano.

Nik tak do tých čias neopísal život chudobných detí ako spisovateľ Fraňo Kráľ. Každý, kto prečítal jeho knižky, musel začať rozmýšľať o tom, ako odstrániť biedu zo sveta. Malému Janovi v knihe Jano takto radí učiteľ: «Len sa uč! Musíš sa dobre vyzbrojiť do života! Chudobní si len vlastnou silou pomôžu k lepšej budúcnosti!»

Spisovateľ Fraňo Kráľ sa dožil predsa toho času, keď prestali u nás rozkazovať bohatí továrnici a statkári a keď všetci ľudia dostali prácu. Tešil sa tomu veľmi.

Ale najviac zo všetkého sa tešil tomu, že už nikdy nebude slovenským deťom tak, ako bolo Mišovi, Hanke a malému Paľkovi.

MÁRIA JANČOVÁ

Obsah

I Od matky do sveta

Rozprávka pri jazierku

Roztomilý chlapec

Tisicka

Vo vlaku

II Mišo

Prípovedné

U majstra

Do učňovskej školy

Hry a dobrodružstvá

Kríza

III Hanka

Trh na deti

Na pustatine

Príchod učiteľa

Túžba po domove

List od brata

IV Paľko

V pohodlí

Na lyžiach

Pri robotníkoch

Rozmary a vzdor
Koniec panstva

V Zo sveta späť k matke

Zuzana Čenková
Mišo sa navracia
Hankin návrat
A zas pri jazierku

Doslov

Čenkovej deti

Fraňo Kráľ

Klub
Mladých
ČITATEĽOV

Edíciu vedie
Elena Linzbothová

Mimočítanková literatúra pre žiakov ZŠ
Doslov napísala MÁRIA JANČOVÁ

Vydali Mladé letá, slovenské vydavateľstvo kníh pre mládež, n. p., Bratislava, ako svoju 4840. publikáciu, v roku 1980. Pre čitateľov od 11 rokov. Vydanie ôsme. Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová. Výtvarný redaktor Ján Švec. Technická redaktorka Dagmar Škripková. Korigovala Danica Terenová. AH 6,24 (text 4,27, ilustr. 1,97). VH 6,34. Náklad 75 000 výtlačkov. Vytlačili Východoslovenské tlačiarne, n. p., Košice.

66-017-80 14/6.5 305-87.5 Cena viaz. 17 Kčs